

A Quarter Century of Economic Reform in Ukraine: Too Late, Too Little, Too Slow?

Ćwierć wieku ukraińskich reform: za mało, za późno i zbyt wolno

Oleh Havrylyshyn

mBank – CASE Seminar Proceedings No. 135/2014
Zeszyty mBank – CASE nr 135/2014

mBank–CASE Seminar Proceedings are a continuation of BRE–CASE Seminar Proceedings, which were first published as PBR–CASE Seminar Proceedings

Zeszyty mBank–CASE są kontynuacją serii wydawniczej Zeszyty PBR–CASE i następującej po niej serii BRE Bank–CASE

CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych – Fundacja Naukowa
al. Jana Pawła II 61/212, 01–031 Warszawa

mBank SA
ul. Senatorska 18, 00–950 Warszawa

Copyright: CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych – Fundacja Naukowa i mBank SA

Scientific editor/Redakcja naukowa
Ewa Balcerowicz

Series Coordinator/Sekretarz Zeszytów
Katarzyna Sidło

Translation/Tłumaczenie
Katarzyna Sidło

DTP
Marcin Dominik Jabłoński

Keywords: Ukraine, Ukrainian economy, transition, market liberalization, institutional development

EAN: 9788371786181

JEL codes: F5, P2, P26, P21, D02, E02, G2

Publisher/Wydawca
CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych – Fundacja Naukowa, al. Jana Pawła II 61/212,
01–031 Warszawa

Donor/Nakładca
Fundacja mBanku, ul. Senatorska 18, 00–950 Warszawa

Oleh Havrylyshyn

Oleh Havrylyshyn, Ph.D. has been a professor at Toronto University and the Joint Vienna Institute since 2007. He has been teaching courses on Economics of Transition, Eastward Enlargement of the EU, Political Economy of Transition in CIS Countries, The Economy of Independent Ukraine, and Trade and Globalization Tendencies in Post-Communist Countries.

After the Euromaidan, he again saw hope for real reforms in Ukraine and has returned to work as an Economic Advisor to the Presidential Administration.

Until retirement in 2007 he was the IMF Deputy Director of the European Department. Apart from that he served in the Ukrainian government as a Deputy Minister of Finance and International Affairs.

Oleh Havrylyshyn has published numerous papers in the fields of economics, development, and transition. His most recent publications include: *Divergent Paths in Post-Communist Transformation: Capitalism for All or Capitalism for the Few?*, *Return to Growth in CIS Countries: Monetary Policy and Macroeconomic Framework* (co-edited with L. Vinhas de Souza) and *Structural Change in Transition: Comparing New EU States and CIS Countries*.

Oleh Havrylyshyn completed his BA at Queen's University, Canada. Following the defense of his PhD thesis at Massachusetts Institute of Technology (MIT), he pursued an academic career. He was a Professor of Economics at Queen's University and George Washington University, as well as a Visiting Professor at University Libre de Bruxelles (1981–1982) and Geneva Institute of International Studies (1986–1987).

Dr Oleh Havrylyshyn jest wykładowcą Uniwersytetu w Toronto oraz Joint Vienna Institute, gdzie wykłada m.in. ekonomię transformacji ustrojowej, rozszerzenie UE, ekonomię polityczną transformacji we Wspólnocie Państw Niepodległych (WPN), ekonomię niezależnej Ukrainy, handel oraz globalizację krajów post-komunistycznych.

Po wydarzeniach na Euromajdanie ponownie uwierzył w możliwość zmian na Ukrainie i powrócił do pracy na stanowisku doradcy ekonomicznego Administracji Prezydenta Ukrainy.

Przed odejściem na emeryturę w 2007, Oleh Havrylyshyn był zastępcą dyrektora generalnego w Departamencie Europejskim Międzynarodowego Funduszu Walutowego. Ponadto, pełnił funkcję zastępcy ministra finansów i spraw zagranicznych na Ukrainie.

Oleh Havrylyshyn opublikował wiele prac z zakresu transformacji ustrojowej, ekonomii, oraz rozwoju. Jego najnowsze publikacje to między innymi: *Divergent Paths in Post-Communist Transformation: Capitalism for All or Capitalism for the Few?* („Rozbieżne drogi transformacji ustrojowej w krajach post-komunistycznych: Kapitalizm dla wszystkich czy dla wybranych?”), *Return to Growth in CIS Countries: Monetary Policy and Macroeconomic Framework* („Powrót na ścieżkę wzrostu w WPN: Polityka monetarna w kontekście struktury makroekonomicznej”; ed. z L. Vinhas de Souza) oraz *Structural Change in Transition: Comparing New EU States and CIS Countries* („Zmiany strukturalne w okresie transformacji ustrojowych: analiza porównawcza krajów UE z krajami WPN”).

Oleh Havrylyshyn ukończył studia na poziomie licen-

Professor Havrylyshyn is passionate about languages — he is fluent in English, Ukrainian, and French, converses in Croatian, Serbian, and Italian, and is able to read Polish, Portuguese, Spanish, and Russian.

cjackim na Queen's University w Kanadzie doktorat obronił natomiast na prestiżowej uczelni Massachusetts Institute of Technology (MIT). W trakcie swojej kariery akademickiej pracował na Queen's University oraz na uniwersytecie Georga Waszyngtona, był także wizytującym wykładowcą na uczelni Libre de Bruxelles (1981–1982) i Geneva Institute of International Studies (1986–1987).

Pasją profesora Havrylyshyna są języki obce. Płynnie mówi po angielsku, ukraińsku oraz francusku, w stopniu komunikatywnym posługuje się serbskim, chorwackim oraz włoskim, a ponadto czyta po polsku, hiszpańsku, portugalsku oraz rosyjsku.

Table of Contents

Spis treści

Introduction	6
<i>Wstęp</i>	
1. The inputs of transition	9
<i>1. Nakłady transformacji</i>	
1.1. The path of economic reforms	9
<i>1.1. Ścieżka reform ekonomicznych</i>	
1.2 Evolution of democracy and personal freedoms	17
<i>1.2. Rozwój demokracji i wolności osobiste</i>	
2. The outcomes of transition	19
<i>2. Efekty transformacji</i>	
2.1. Conventional economic indicators	19
<i>2.1. Konwencjonalne wskaźniki gospodarcze</i>	
2.2. Social well-being measures	22
<i>2.2. Miary dobrobytu społecznego</i>	
2.3. But it is still better than in the Soviet period...	25
<i>2.3. Mimo wszystko jest lepiej, niż w czasach sowieckich...</i>	
3. Explaining why Ukraine fell behind	27
<i>3. Dlaczego Ukraina pozostała w tyle</i>	
3.1. Why were reforms delayed? The Ukrainian Story	27
<i>3.1. Dlaczego reform były opóźnione? Ukraińska historia</i>	
3.2. Can early reform delays explain long-term performance?	29
<i>3.2. Czy opóźnienia we wprowadzaniu reform mogą tłumaczyć długoterminowe wyniki?</i>	
3.3. Towards a “reform commitment” model	33
<i>3.3. W stronę modelu „zaangażowanego w reformy”</i>	
Conclusions	35
<i>Wnioski</i>	
Endnotes	38
<i>Przypisy</i>	
Appendix	41
<i>Załączniki</i>	
Bibliography	44
<i>Literatura</i>	
The list of previous PBR–CASE / BRE Bank–CASE and mBank–CASE Seminar Proceedings	46
<i>Lista Zeszytów PBR–CASE / BRE Bank–CASE i mBank–CASE</i>	

Introduction¹

Wstęp¹

The first aim of this paper is to describe the main developments in the Ukrainian economy since its independence in 1991, focusing on the evolution of output, and the path of economic reforms — that is, to simply show what happened. The bottom line on that is well known: Ukraine's economy performed very poorly, and its reforms moved quite slowly, lagging behind most of Central Europe and the Baltic, and even behind some FSU (Former Soviet Union) countries. This first task is a relatively easy one, though some measurement issues do need discussion. In comparison, the second aim — explaining why it happened, identifying the explanatory, causal factors — is much more difficult and contentious. Indeed, causation here means two dynamics: the relationship between performance and reform pace, and the underlying determinants of the slow reforms. The paper's main effort will be to argue and present evidence that the poor economic performance is primarily due to the late and slow start on economic reforms. The paper will only begin to point to the explanations for slow reforms and suggest a modeling approach to analyze this econometrically in future work.

The beginning and the end of this story are in fact nicely tied together, so let me say a few words about the role of past reforms and past economic performance during the Euromaidan activities. From November 2013 onwards, a simple economic factoid played a huge role in the demands of the street. It became widely known that while at the end of the Soviet period Ukraine and Poland had about the same standard of living, by 2013 Poland's GDP was about three times higher. The general public perception was that this was attributable to Ukraine's lagging reforms, its limited integration with the European Union, and its overreliance on Russia both for energy imports and export markets. As noted, this paper will show the first causation argument is indeed correct. For those on the streets demanding the resignation of President Yanukovich, democratic freedoms and a move towards the EU, the abovementioned disparity between Ukrainian and Polish GDPs symbolized all that had gone wrong since the independence. The on-the-ground facts about Poland were by then well known to many Ukrainian travelers and part-time workers. Unlike Poland, Ukraine did not witness Big-Bang reforms and did

Niniejsze opracowanie ma po pierwsze na celu opisać główne zmiany, jakie zaszły w ukraińskiej gospodarce od momentu odzyskania niepodległości w 1991 roku, równocześnie zwracając uwagę na rozwój produkcji i ścieżki reform gospodarczych — innymi słowy, ma po prostu za zadanie pokazać, co się wydarzyło. Dobrze znanym faktem jest, iż gospodarka Ukrainy funkcjonowała bardzo słabo, a proces jej reformowania przebiegał dość powoli, znacznie wolniej niż w większości krajów Europy Środkowej i państw Bałtyckich, a nawet niektórych krajów byłego Związku Radzieckiego. To pierwsze zadanie jest stosunkowo proste, choć niektóre kwestie związane z dokonywaniem pomiarów muszą zostać poddane pod dyskusję. Osiągnięcie drugiego celu — wyjaśnienie, dlaczego tak się stało, zidentyfikowanie czynników wyjaśniających oraz przyczyn — jest o wiele bardziej problematyczne i kontrowersyjne. W tym przypadku związek przyczynowy powiązany jest z dwoma relacjami: zależnością między wydajnością (gospodarki, przyp. tłum) i tempem reform, oraz czynnikami będącymi przyczyną wolnego tempa reform. Najważniejszym celem niniejszej pracy jest wykazanie oraz udowodnienie, że słabe wyniki gospodarcze są przede wszystkim wynikiem późnego rozpoczęcia procesu reform oraz ich wolnego tempa. Będzie to jednak jedynie wstęp do pełnej analizy przyczyn opieszałości we wprowadzaniu zmian oraz propozycja sposobów zastosowania metod ekonometrycznych do zbadania tego problemu w przyszłości.

Początek i koniec naszej historii są bardzo zgrabnie ze sobą powiązane, pozwolę więc sobie powiedzieć kilka słów o roli poprzednich reform i historycznych wyników gospodarczych w wydarzeniach, jakie miały miejsce na Euromajdanie. Począwszy od listopada 2013 r., prosty fakt natury gospodarczej zaczął odgrywać ogromną rolę w procesie formułowania żądań ulicy. Stało się bowiem powszechnie wiadomym, że choć pod koniec okresu sowieckiego standard życia w Polsce i na Ukrainie był mniej więcej taki sam, to już w 2013 r. PKB Polski było ok. trzy razy większe. W oczach ogółu społeczeństwa winne takiemu stanowi rzeczy były znaczące opóźnienia we wprowadzaniu reform, ograniczona integracja z UE oraz nadmierne poleganie na Rosji, zarówno jako dostawcy energii, jak i głównym rynku eksportowym. Jak już zostało nadmienione, w niniejszej pracy udo-

not join EU, which was considered to be the reason for its huge lag in economic performance. This *weltanschauung* differed markedly from that of earlier generations, which largely accepted the thesis proposed by Ukraine's early leaders like Kravchuk that the economic problems of Ukraine were due to the harm caused by too rapid so-called "shock therapy" reforms. In fact, in this paper we will show briefly clear evidence to the contrary: that great economic costs and social pain were due to reforms that were too late, too little, and too slow.

After 25 years of transformation in the region, analysts have a great advantage compared to the early investigators in the late nineties: there is a huge amount of data on various aspects of resulting economic and social performance, for nearly thirty transition countries. These include not only GDP estimates by the World Bank and others, but trade, Foreign Direct Investment, and excellent new measures of social well-being such as the Human Development Index (HDI) of the UNDP. Even more importantly, the past decades have seen the development of new measures of the nature and quality of policy, institutions and so on. To start, The European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) created the Transition Progress Index (TPI), which scores countries on how far they had progressed towards a market economy. The quality of institutions favorable to business, the Rule-of-Law (ROL), and the extent of corruption are also provided by several international organizations. Indeed, without all this data, the second aim of the paper would be virtually impossible to attain.

The methodological approach of this paper is really quite simple: in transition period a sort of production function exists, with the *inputs* being the policy changes to move the economic regime from socialist central planning to a capitalist market economy, and the *outputs* being the resulting economic performance, growth of output, diversification to global markets, and improvements in living standards. It is not in my mind too phillistine to suggest that while the aims of transformation amongst intellectuals, dissidents, may have been lofty ones of freedoms, democracy, human rights — the mass of the population was most interested in reaching the standards of living and material well-being that existed in the "West". Therefore I believe it is essential to include in any assessment of success, measures such as GDP per capita and broader ones like HDI that capture income distribution and concrete material consumption standards.

wodnione zostanie, że powyższe rozumowanie jest poprawne. Dla tych, którzy na ulicach domagali się dymisji prezydenta Janukowycza, swobód demokratycznych i zbliżenia z UE, wspomniane wyżej porównanie pomiędzy PKB Ukrainy i Polski symbolizuje wszystko, co poszło nie tak od momentu uzyskania niezależności. Polska rzeczywistość była już wtedy dobrze znana wielu ukraińskim turystom i pracownikom sezonowym. Uważano, że Ukraina pozostaje pod względem gospodarczym w tyle, ponieważ Polska wcześniej przeprowadziła terapię szokową oraz została członkiem Unii Europejskiej. Takie poglądy różniły się znacznie od tych wyznawanych przez wcześniejsze pokolenia, które w dużej mierze zaufały wyjaśnieniom przedstawianym przez wczesnych Ukraińskich przywódców takich jak Krawczuk, którzy twierdzili, że problemy ekonomiczne Ukrainy były spowodowane przez zbyt szybko przeprowadzoną tzn. terapię szokową. W niniejszym tekście przedstawione zostaną krótko jasne dowody, iż w rzeczywistości jest dokładnie na odwrót: olbrzymie koszty gospodarcze i społeczne były wynikiem reform przeprowadzonych za późno, zbyt wolno, i w niedostatecznym stopniu.

25 lat procesu transformacji w regionie dało dzisiejszym analitykom olbrzymią przewagę nad badaczami pracującym pod koniec lat 90. XX wieku: obecnie dostępna jest bowiem ogromna ilość danych dotyczących różnych aspektów stanu gospodarki i społeczeństwa dla prawie 30 krajów, które przeszły transformację. Należą do nich nie tylko publikowane przez Bank Światowy i inne instytucje szacunki PKB, ale również dane dotyczące handlu czy bezpośrednich inwestycji zagranicznych, a także doskonale nowe miary dobrobytu społecznego takie jak wskaźnik rozwoju społecznego (ang. Human Development Index - HDI, przyp. tłum.) stworzony przez Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (ang. UNDP, przyp. tłum.). Co ważniejsze, w ostatnich dekadach nastąpił rozwój nowych miar charakteru i jakości polityki oraz instytucji itp. Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju (EBOiR) stworzył na przykład Wskaźniki Przejścia (ang. Transition Progress Index - TPI, przyp. tłum.), które mierzą postępy krajów w dążeniu do gospodarki rynkowej. Jakość instytucji sprzyjających prowadzeniu działalności gospodarczej, praworządność (ang. rule-of-law) oraz poziom korupcji również mierzone są przez kilka organizacji międzynarodowych. Bez wszystkich tych danych osiągnięcie drugiego celu niniejszego opracowania byłoby praktycznie niemożliwe.

Metodologia pracy jest naprawdę prosta: w okresie trans-

The rest of the paper is structured as follows. Section 2 will detail the transition “inputs” using several indicators of progress in market reforms in Ukraine and its political economy. For context, a brief discussion of developments in democracy is added.² Section 3 describes the actual achievements and performance for economic and social dimensions. Here too some political economy stories are told to flesh out the analysis. Section 4 undertakes a preliminary and indicative quantitative analysis of the causal relation, arguing that the performance lag is to a considerable extent attributable to the long delay in starting reforms, and their subsequent slow progress, never fully catching up to the leaders. Section 5 summarizes the main conclusions and direction of further research.

formacji istnieje pewien rodzaj funkcji produkcji, gdzie „nakładem” są zmiany przepisów mające na celu przejście od socjalistycznej gospodarki centralnie planowanej do kapitalistycznej gospodarki liniowej, a „wynikami” — wydajność, wzrost produkcji, otwarcie na rynki światowe, a także poprawa jakości życia. Wydaje mi się, iż nie będzie zbyt dosadnym stwierdzenie, że o ile dla intelektualistów i dysydentów transformacja miała przynieść wzniosłe wartości, takie jak wolność, demokracja czy prawa człowieka, przeciętny obywatel zainteresowany był przede wszystkim osiągnięciem poziomu życia i statusu materialnego takiego, jak na „Zachodzie”. Dlatego też sądzę, iż przy jakiegokolwiek próbie oceny, czy transformacja odniosła sukces czy nie, konieczne jest wzięcie pod uwagę miar takich jak PKB per capita czy wskaźnik rozwoju społecznego (HDI), które pokazują sposób dystrybucji dochodów oraz poziom konsumpcji materialnej.

Dalsza część pracy skonstruowana jest w następujący sposób. W rozdziale drugim szczegółowo omówione zostały „nakłady” przy użyciu kilku wskaźników postępu reform rynkowych na Ukrainie oraz jej ekonomii politycznej. Celem ukazania szerszego kontekstu, krótko omówiona zostanie także historia przemian demokratycznych². W rozdziale trzecim opisane są rzeczywiste osiągnięcia oraz wyniki ekonomiczne i społeczne. W tym miejscu przytaczane również są dla naświetlenia problemu historie związane z ekonomią polityczną. Rozdział czwarty zawiera wstępną, orientacyjną analizę ilościową związku przyczynowego, dowodzącą iż spowolniony rozwój gospodarczy spowodowany jest opóźnieniami w rozpoczęciu procesu reform oraz ich powolnym wdrażaniem, którego tempo nigdy nie osiągnęło tego podtrzymanego przez liderów (transformacji, przyp. tłum.). W rozdziale piątym znajduje się podsumowanie najważniejszych wniosków, a także sugestie co do kierunku dalszych badań.

1. The inputs of transition

1. Nakłady transformacji

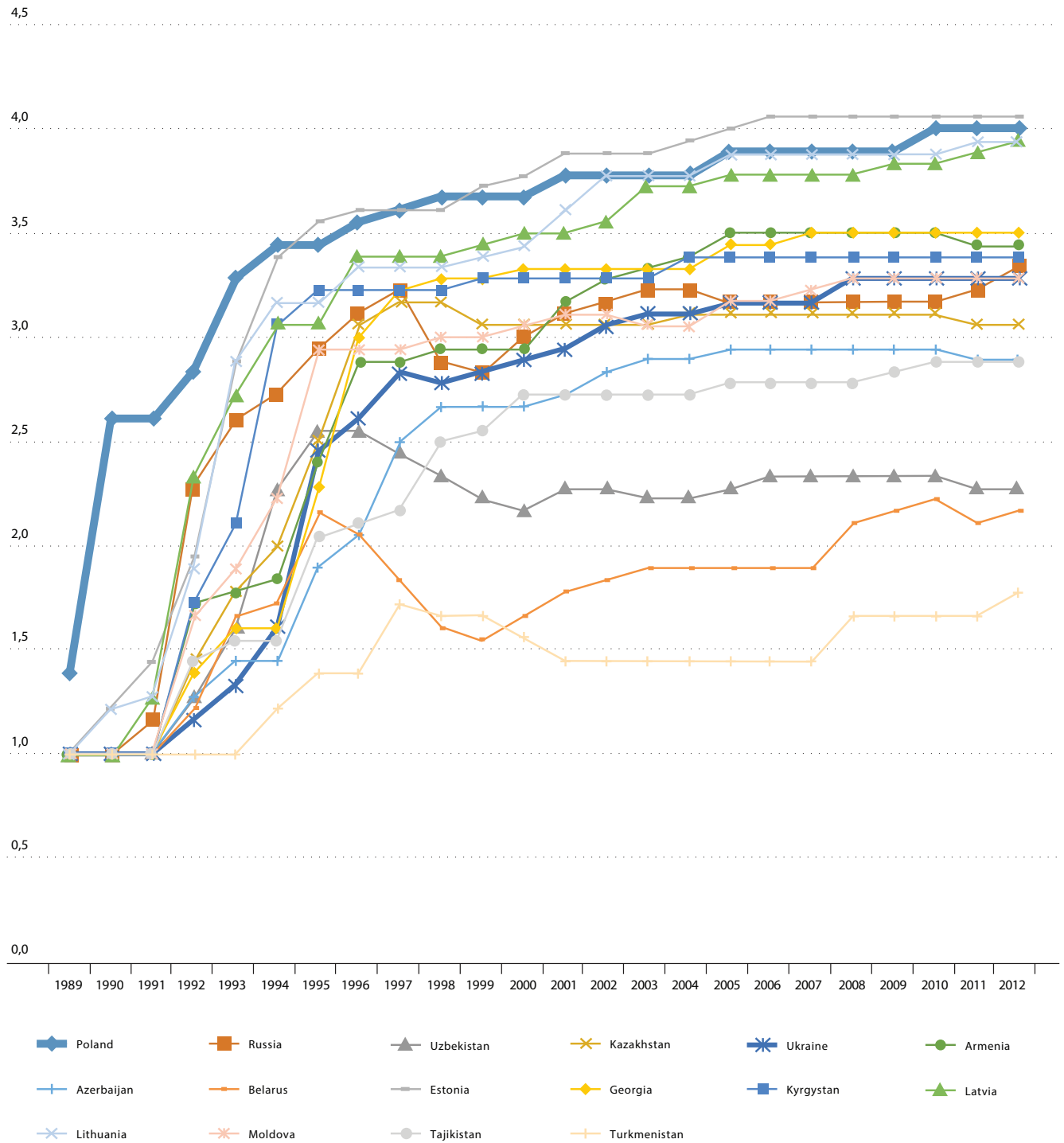
1.1. The path of economic reforms

1.1. Ścieżka reform ekonomicznych

The basic story of this section is easily told by reference to Figure 1, which traces Ukraine's TPI compared to other countries. It is evident that for three years until 1994, under President Kravchuk, virtually no reforms occurred and Ukraine was second to last, ahead only of Turkmenistan. As I argue later, the 1994-1997 jump in reforms under President Kuchma was **too late** to prevent the embryonic establishment of future oligarch powers. Also, while his efforts were real enough through 1998, they were **too little** to stop the process of oligarch consolidation, and far too little to catch up to the leaders in central Europe. While the leap forward was substantial, the leading reformers continued resolutely on their path to a market economy and Ukraine's position by 1998 left it still very far behind. From that time on the reform pace slowed considerably, was clearly **too slow** to make a big difference any more. Most disappointingly, TPI was nearly flat after the Orange Revolution of 2004, under the supposedly reformist Yushchenko regime. That reforms continued to be limited from 2010 under Yanukovich is of course not much of a surprise.³

Treść tego podrozdziału najlepiej oddaje Wykres 1, na którym ukazane są wartości Wskaźników Przejścia (TPI) dla Ukrainy na tle innych krajów. Widać wyraźnie, że w ciągu trzech lat do 1994 roku, czyli za prezydentury Krawczuka, nie zostały przeprowadzone dosłownie żadne reformy i Ukraina zajmowała przedostatnie miejsce w rankingu, wyprzedzając jedynie Turkmenistan. Jak dowodzę w dalszej części pracy, podjęte w latach 1990-1997 przez prezydenta Kucznię reformy przeprowadzone zostały **zbyt późno**, aby zdławić w zarodku kształtującą się wówczas klasę przyszłych oligarchów. Co więcej, choć w 1998 roku podejmowano rzeczywiste wysiłki na rzecz wdrażania reform, były one **niewystarczające** by zatrzymać proces konsolidacji klasy oligarchów i zdecydowanie nie dość daleko idące by nadgonić osiągnięcia liderów reformacji z Europy Środkowej. Choć poczyniono znaczące postępy, czołowi reformatorzy konsekwentnie kroczyli na drodze reform obranym wcześniej, nieśpiesznym tempem (pod względem gospodarczym Ukraina znajdowała się więc w 1998 roku bardzo daleko w tyle). Od tego czasu tempo procesu reform znacznie spowolniło i było zdecydowanie **zbyt wolne**, by mieć znaczący wpływ na zmianę istniejącej sytuacji. Ku wielkiemu rozczarowaniu, po Pomarańczowej Rewolucji, która miała miejsce w 2004 roku, za czasów teoretycznie proreformatorskiego rządu Juszczenki, krzywa pokazująca zmiany w wartościach Wskaźników Przejścia była niemal płaska. Nie było natomiast oczywiście wielkim zaskoczeniem, że od momentu przejścia władzy w 2010 roku przez Janukowycza reformy nadal były bardzo ograniczone³.

Figure 1: The EBRD's Transition Progress Index in selected countries / Wykres 1: Wskaźniki Przejścia EBRD dla poszczególnych krajów

Source: European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), Annual Transition Reports.

Źródło: Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju (EBRD), Roczne Sprawozdania Przejściowe.

As early as mid-1980s, well before formal independence was declared for Ukraine on August 24, 1991, increasing disarray in the Soviet Union began to change the hopes for greater autonomy into real expectations of independence. Indeed, a Declaration Of Sovereignty was passed by the Verkhovna Rada of Ukraine in June 1991, formally short of independence but a clear expression of autonomy from Moscow's centralized rule. With this came increasing talk of establishing full independence to allow breaking the bonds of the misguided socialist system, increasing personal freedoms, democratic governance and economic reforms towards a market economy, that is to become a "civilized country". While within a very short period the hopes for formal independence and a move towards relatively more democracy did occur, similar hopes for economic reforms which would move Ukraine towards a conventional market economy never fulfilled, and turned into a great disappointment within a decade. The evolution of economic reforms is seen in Figure 1 in the context of other transition countries. As already noted above, Ukraine was very late to even start, and when it did in 1994, the progress was far from enough to catch-up to the leading reformers. Worse, the 1994 surge was halted and even slightly reversed by 1998, and continued forward very slowly after that.

While governing institutions indeed became independent of the former imperial control of centuries, these institutions, as well as purely economic ones, were captured by insider interests for whom an open, competitive market economy was not optimal. Without the lustration that one saw in Central Europe⁴, Ukraine's ruling group comprised former communist party, "nomenklatura" officials, who unsurprisingly wanted to retain their top positions in the new capitalist society, and understood that this could be achieved by becoming the new capitalists. These insiders accepted the move to private ownership which allowed for their non-transparent preferences in privatization — legal, semi-legal, illegal — but prevented reforms from creating a fully competitive market economy with open entry to new entrepreneurs. The political ruling cliques under the first president, Leonid Kravchuk, justified the delay in serious reforms to the population as necessary to avoid the great social pain of rapid reforms allegedly seen in Poland's "shock therapy". Section 3 provides hard evidence that in fact the social pain caused by delayed reforms far exceeded that in Poland and other Central European countries which pursued early and rapid reforms. While the latter experienced 3-4 years of economic decline, Ukraine's

Już w połowie lat 80. XX wieku, na długo przed uzyskaniem przez Ukrainę niepodległości 24 sierpnia 1991 roku, narastające niepokoje w ZSRR zaczęły sprawiać, że marzenia o większej autonomii zaczęły być zastępowane nadziejami uzyskania niepodległości. Spełniły się one w czerwcu 1991 roku, kiedy Rada Najwyższa Ukrainy (Verkhovna Rada, przyp. tłum.) uchwaliła Deklarację Suwerenności, formalnie nie przyznającą co prawda pełnej niepodległości, jasno podkreślającą jednak autonomię od prowadzącej scentralizowaną politykę Moskwy. Wraz z jej podpisaniem zintensyfikowały się rozmowy o uzyskaniu niepodległości pełnej i całkowitej, która pozwoliłaby na odcięcie się od ułomnego systemu socjalistycznego, zwiększenie swobód osobistych, oraz na wprowadzenie demokracji i reform ekonomicznych prowadzących do ustanowienia gospodarki wolnorynkowej, czyli na stanie się w pełni „cywilizowanym krajem”. Choć marzenia o niepodległości i zwrocie w kierunku demokracji ziściły się w stosunkowo krótkim czasie, osoby liczące na przeprowadzenie na Ukrainie wolnorynkowych reform ekonomicznych gorzko się w ciągu kolejnej dekady rozczarowały. Ścieżkę reform ekonomicznych przeprowadzanych na Ukrainie na tle innych krajów transformacji prześledzić można na Wykresie 1. Jak już zostało nadmienione, Ukraina rozpoczęła proces wdrażania reform bardzo późno, a kiedy w końcu rozpoczęła go w 1994 roku, jego tempo było zdecydowanie zbyt wolne, aby nadrobić zaległości i dogonić liderów (transformacji, przyp. tłum.). Co gorsza, w 1998 roku tempo zmian zostało wyhamowane — niektóre reformy wręcz cofano — i od tego momentu pozostało już niezwykle powolne.

Pomimo, iż instytucje zarządzające rzeczywiście stały się niezależne od trwającej od wieków imperialnej kontroli, zarówno one, jak i te zajmujące się jedynie gospodarką, znalazły się w centrum zainteresowania wewnętrznych grup interesu, dla których wolna, konkurencyjna gospodarka była nie na rękę. Brak procesu lustracji podobnego temu, jaki został przeprowadzony w Europie Środkowej⁴ spowodował, że w grupie rządzącej Ukrainą znaleźli się byli członkowie nomenklatury komunistycznej, którym oczywiście zależało na pozostaniu przy władzy w nowym kapitalistycznym społeczeństwie i którzy rozumieli, że mogą ten cel osiągnąć jedynie stając się „nowymi kapitalistami”. Zaakceptowali oni przejście do systemu własności prywatnej, które to umożliwiło im przeprowadzenie w nieprzejrzysty sposób procesu prywatyzacji — w legalny, pół-legalny lub nielegalny sposób — jednocześnie uniemożliwiając przeprowadzenie reform prowadzących do powstania w pełni konkurencyjnej gospo-

transformational recession⁵ lasted for a decade, and was one of the deepest in the entire post-communist region. Equally important, the insider advantages provided by the delay planted the seeds of an embryonic oligarch group already under Kravchuk. Avioutskaa (2009) and Aslund (2009) give considerable detail on the formation of new capitalists, from which it is evident that the process already started under Kravchuk, even if the magnitudes of wealth were still small.⁶

Upon election to President in 1994, Kuchma undertook the first serious reform effort in Ukraine, stabilizing inflation by budgetary discipline under the First IMF program, liberalizing many prices and foreign trade, and successfully introducing the Hryvnia as Ukraine's Currency. That Kuchma was initially serious about reforms is suggested by his support for two leading reformers, Viktor Pynzenyk as Minister of Finance, and Viktor Yushchenko as head of the National Bank. But this surge was short-lived and not completed; by 1997 Pynzenyk was dismissed, an embryonic oligarch, Lazarenko, was appointed Prime Minister, and as Aslund (2009) concludes, Kuchma clearly expressed unhappiness that reforms had not brought economic recovery or a more welcoming position by the EU. There is little doubt amongst experts on Ukraine that whatever Kuchma's initial intentions, by his second term he had clearly been pulled into the circle of influence of the new oligarchs, and indeed pursued policies that were most favorable to their full blossoming.

The poor economic performance of Ukraine, the egregious abuses of power and arrogant displays of wealth by the new rich, were the root causes of the so-called Orange Revolution demonstrations, though the immediate catalyst was the fraudulent election of November 2004. The victory of the demonstrators with a new election that brought to the Presidency and Prime-Ministership their two leading champions — Viktor Yushchenko and Yulia Tymoshenko, raised anew the hope of correcting past shortcomings. History knows too well this was not to be, as enormous personal difference indeed hatred — resulted only in squabbles about policy, power sharing and as noted, Figure 1 clearly shows at best limited forward movement in market reforms.

Indeed, it is particularly striking that in the Yushchenko years, while liberalization of markets did continue and reached near completion approaching levels in Poland, the quality of institutions, (Figure 2), ease-of-doing-business and rule-of-law (Figure 3)

darki rynkowej bez barier wejścia dla nowych przedsiębiorców. Polityczne klikki rządzące za czasów pierwszego prezydenta, Leonida Krawczuka, usprawiedliwiały opóźnienia we wprowadzaniu reform chęcią uniknięcia wysokich kosztów społecznych, które — jak twierdzili — ponieśli w związku z „terapią szokową” Polacy. W rozdziale trzecim dowodzę, że w rzeczywistości koszty społeczne spowodowane opieszałością we wprowadzaniu reform były znacznie wyższe od tych, które stały się udziałem mieszkańców Polski i innych krajów Europy Środkowej, w których wprowadzono wczesne i szybkie zmiany. O ile bowiem przez 3-4 lata odczuwali oni skutki załamania gospodarczego, Ukraińcy musieli zmierzyć się z trwającą 10 lat, jedną z najcięższych w całym regionie postkomunistycznym recesją⁵. Co więcej, opóźnienia (w reformach, przy. tłum.) już za Krawczuka stworzyły podatny grunt pod powstanie grupy oligarchów. Avioutskaa (2009) i Aslund (2009) w szczegółowy sposób opisują proces kształtowania się nowych kapitalistów, jasno pokazując, że proces ten rozpoczął się już w czasach prezydentury Krawczuka, nawet jeżeli poziom (ich) bogactwa był jeszcze wtedy niski⁶.

Po uzyskaniu nominacji na prezydenta w 1994 rok, Kuczma podjął pierwsze poważne próby wprowadzenia reform na Ukrainie, stabilizując inflację za pomocą dyscypliny budżetowej oraz pierwszego programu pomocowego Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW), liberalizując część cen oraz handel zagraniczny, a także z sukcesem ustanawiając hrywnę walutą narodową Ukrainy. Wydaje się, że początkowo Kuczma rzeczywiście miał zamiar wprowadzać reformy — świadczy o tym chociażby jego poparcie dla dwóch naczelnych reformatorów: Wiktora Pynzenyka, będącego na stanowisku Ministra Finansów, i Wiktora Juszczenki, pełniącego funkcję szefa Narodowego Banku Ukrainy. W postanowieniu tym nie wytrwał jednak zbyt długo i procesu reform nigdy w pełni nie przeprowadził: już w 1997 roku Pynzenyk został zdymisjonowany, a na stanowisko Premiera powołany został początkujący oligarcha Lazarenko. Jak zauważa Aslund (2009), Kuczma w dobitny sposób pokazał swoje niezadowolenie z faktu, że reformy nie przyniosły poprawy sytuacji gospodarczej ani bardziej przyjaznego nastawienia ze strony Unii Europejskiej. Wśród ekspertów ds. Ukrainy panuje pełna zgoda co do tego, że jakiegokolwiek by początkowo intencje Kuczmy nie były, podczas drugiej kadencji dostał się w orbitę wpływów nowych oligarchów i rozpoczął proces wdrażania przepisów korzystnych dla rozkwitu tej klasy.

remained far behind. Worse yet, Figure 4 shows one of the most disappointing things about the Yushchenko years: corruption indicators — the consequence of poor institutions — did not improve at all. Thus, the transition literature is full of articles on the debate about the sequencing; at the beginning of Yushchenko's presidency World Bank's Ease of Doing Business Report ranked Ukraine on corruption as 124th of 155 countries (80th percentile), and by the end of it, in 2009 — as 147th of 183 countries (80th percentile). Most analysts attribute the failure of the Orange Revolution to the internal political squabbles, especially that of the two top people; some blame Tymoshenko more, some put more blame on Yushchenko. The ego-wars are not without relevance of course, but more importantly, almost all analysts agree on their consequences; the defeated oligarchs soon returned to their position of influence, whether because of the Orange splits, or because of unconfirmed buy-outs of top leaders. These issues are beyond the scope of the present paper, though I argue (Havrylyshyn 2014) that Yushchenko had the greater responsibility as the senior leader and President, Tymoshenko's period in power was in any event very short-lived. By September 2005 she was out and in her last cadence as PM, as Aslund (2009) put it, Yushchenko blocked virtually all her efforts.

Consider finally the much-debated issue of sequencing of liberalization vs. institutional development. Many critics of big-bang reforms (Stiglitz 1999; Kolodko 2004) have argued that the Washington Consensus focus on stabilization and liberalization have been costly to transition countries because this impeded institutional development, which in turn led to lower growth. The most recent and thorough counter-arguments to this are in Hartwell's book (2013), which demonstrates two things. First, while good institutions do contribute to growth, liberalization measures are also necessary. Havrylyshyn and van Rooden (2008) and Havrylyshyn (2010) had put this slightly differently: in transition the initial boost to economic recovery comes primarily from early market liberalization measures, but in later stages sustained growth does require institutional improvements. Secondly, Hartwell (2013) points to the critical political economy reality that the countries which moved slowest on institutions were not the early liberalizers, the Big-Bang cases but the slow reformers, in particular those of the FSU group. Thus, the logic of the critics that rapid liberalization somehow impeded institutional development is shown to be incorrect.

Słabe wyniki gospodarcze Ukrainy, rażące nadużycia władzy i aroganckie obnoszenie się z bogactwem przez nuworyszy były głównymi przyczynami wybuchu tzn. Pomarańczowej Rewolucji, choć bezpośrednim katalizatorem były nieuczciwie przeprowadzone w listopadzie 2004 roku wybory. Zwycięstwo demonstrantów i ponowne przeprowadzenie wyborów, w wyniku czego stanowiska prezydenta i premiera objęły dwie czołowe postaci (rewolucji, przyp. tłum.) — Wiktor Juszczenko i Julia Tymoszenko — na nowo rozbudziły nadzieje na skorygowanie niedociągnięć z przeszłości. Jak się wkrótce okazało, nadzieje te nie zostały w żaden sposób spełnione; olbrzymie różnice personalne, a wręcz wzajemna nienawiść, przyniosły w efekcie jedynie kłótnie polityczne i spory o podział władzy oraz, jak widać na Wykresie 1, w najlepszym wypadku ograniczone postępy we wdrażaniu reform wolnorynkowych.

To, co jest rzeczywiście uderzające, to fakt, że za czasów Juszczenki, pomimo postępującej liberalizacji rynków, która została niemal sfinalizowana i osiągnęła poziom Polski, jakoś instytucji (Wykres 2), łatwość prowadzenia działalności gospodarczej i praworządność (Wykres 3) nie uległy poprawie. Co gorsza, jak widać na Wykresie 4, jednym z największych rozczarowań prezydentury Juszczenki był niezmiennie wysoki poziom korupcji, będący konsekwencją słabych instytucji. W literaturze dotyczącej okresu transformacji znajdziemy wiele artykułów zajmujących się rankingami; według przygotowanego przez Bank Światowy Wskaźnika Łatwości Prowadzenia Interesów (ang. Ease of Doing Business Report), Ukraina znajdowała się pod względem korupcji na 124. miejscu na 155 krajów (80. percentyl), zaś pod koniec prezydentury (Juszczenki, przyp. tłum.) w 2009 roku — na miejscu 147. na 183 przebadane kraje (80. percentyl). Większość analityków winą za niepowodzenie Pomarańczowej Rewolucji obarcza wewnętrzne spory polityczne, zwłaszcza te pomiędzy dwoma najważniejszymi aktorami na scenie politycznej: niektórzy uważają, że większa wina leży po stronie Tymoszenko, inni — Juszczenki. Powodowane wybujałymi ego wojny między politykami z pewnością miały duże znaczenie, jednak ważniejsze są ich konsekwencje, co do których panuje pomiędzy większością badaczy pełna zgoda: pokonani oligarchowie odzyskali swoje dawne wpływy, czy tylko w efekcie kłótni wewnątrz pomarańczowej frakcji, czy też dlatego, że liderzy rewolucji dali się — co jest co prawda niepotwierdzone — przekupić. Dochodzenia te są poza strefą zainteresowania niniejszej analizy, choć gdzie indziej (Havrylyshyn 2014) dowodzę, że większa

This sequencing is clearly seen in Figure 2. Central Europe and the Baltics (CEB) were from the early years and continued to the present to be far ahead of the FSU in both liberalization and institutions. As in Figure 1, we see a big gap opening over time, and again a comparison of just Poland and Ukraine captures the general tendency nicely.

I summarize now the story of reforms in Ukraine. To the best of my knowledge of the literature, there is no disagreement that Ukraine was one of the laggards in economic reforms, and that since independence it has fallen far behind the leading reformers of Central Europe. But all is not bad news. Even on economic reforms, Ukraine did eventually reach very high levels of market liberalization if not quality of institutions as noted above. Indeed, starting at second to last within the FSU group in 1994, by 2013 it rose close to the top of that group, with only Georgia (thanks to its much more successful Rose Revolution), and nearly-forgotten little Moldova.⁷ This seems at first inconsistent with the earlier claims that Ukraine's economic reforms were too little and too slow; the explanation is that unlike several other FSU countries which saw reversals of reform progress — Russia, Kazakhstan, Azerbaijan, Uzbekistan — Ukraine did not — not even under Yanukovich. Thus despite the poor beginning, eventually Ukraine becomes an incomplete but functioning market economy.

odpowiedzialność spoczywała na Juszczenko, jako że był on prezydentem i najważniejszym liderem, a dodatkowo okres, kiedy Tymoszenko była u szczytu władzy był bardzo krótki. Już we wrześniu 2005 roku została bowiem odsunięta od władzy, a za czasów jej ostatniej kadencji jako premier rządu, Juszczenko — jak dowodzi Aslund (2009) — blokował dosłownie wszystkie jej działania polityczne.

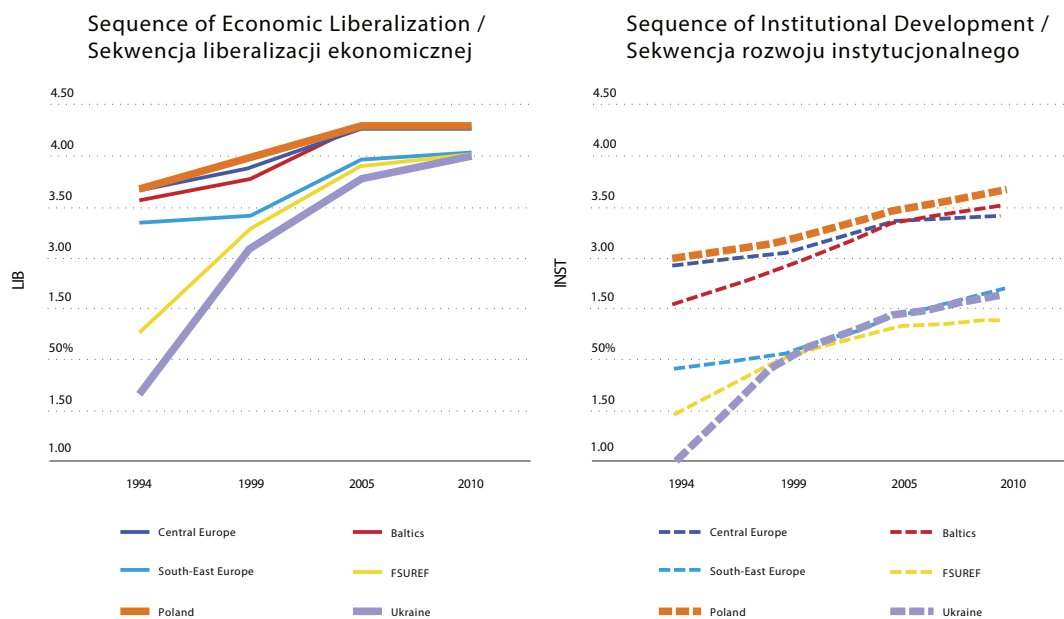
Zajmijmy się wreszcie szeroko debatowaną kwestią: sekwencjonowanie liberalizacji versus rozwój instytucjonalny. Wielu krytyków terapii szokowej (Stiglitz 1999; Kolodko 2004) twierdziło, że nacisk, jaki Konsensus Waszyngtoński kładł na stabilizację i liberalizację, był kosztowny dla krajów transformacji, ponieważ hamował rozwój instytucjonalny, co z kolei prowadziło do spowolnionego wzrostu (gospodarczego, przyp. tłum.). Najbardziej aktualne i dogłębne kontrargumenty do ich tezy znaleźć można w książce Hartwella (2013), w której dowodzi dwóch rzeczy. Po pierwsze, pomimo iż dobre instytucje wspomagają wzrost, reformy liberalizujące są również niezbędne. Havrylyshyn i van Rooden (2008) i Havrylyshyn (2010) ujęli to nieco inaczej: w okresie przejściowym początkowy impuls dla ożywienia gospodarczego pochodzi przede wszystkim z wczesnych instrumentów liberalizacji rynku, na dalszych etapach usprawnienia instytucjonalne nie są jednak konieczne dla zrównoważonego wzrostu. Po drugie, Hartwell (2013) wskazuje na niezwykle istotny fakt rzeczywistości ekonomiczno-politycznej, a mianowicie pokazuje, że państwa, które najwolniej reformowały swoje instytucje, należały nie do grupy szybko wprowadzających zdecydowane reformy liberalne reformatorów, ale reformatorów powolnych (mowa tu zwłaszcza o krajach byłego ZSSR). W zawiązku z tym twierdzenie, jakoby szybka liberalizacja miała w jakikolwiek sposób hamować rozwój instytucjonalny, jest błędne.

Sekwencjonowanie to jasno ukazuje Wykres 2. Europa Środkowa i Państwa Bałtyckie (CEB) od samego początku aż do dziś wyprzedzają kraje byłego ZSSR pod względem zarówno liberalizacji, jak i rozwoju instytucjonalnego. Na Wykresie 1 widzimy duże luki powstające z biegiem czasu, i po raz wtóry wystarczy dla dobrego zilustrowania tej tendencji spojrzeć na różnice między Polską a Ukrainą.

Dokonałam teraz podsumowania historii reform na Ukrainie. Z tego co wiem, nie występują w literaturze różnice zdań co do tego, że Ukraina należała do grupy

maruderów jeżeli chodzi o reformy gospodarcze, oraz że od momentu uzyskania niepodległości pozostawała daleko w tyle za czołowymi reformatorami Europy Środkowej. Są też jednak dobre wieści. Nawet na polu reform ekonomicznych Ukrainie udało się w końcu osiągnąć wysoki poziom liberalizacji rynku, choć jakość instytucji, jak już wspomniano powyżej, nadal nie jest zadowalająca. Pomimo, iż na początku swojej drogi, w 1994 roku, zajmowała ona przedostatnie miejsce wśród państw byłego ZSRR, w roku 2013 znajdowała się już na szczycie tego zestawienia, razem z Gruzją (zawdzięczającej swoją pozycję o wiele bardziej udanej [niż Pomarańczowa Rewolucja przyp. tłum.] Rewolucji Róż) oraz zapomnianą, niewielką Mołdawią⁷. Początkowo wydawać się to może niespójne z wcześniejszymi stwierdzeniami mówiącym, iż reformy na Ukrainie przeprowadzone zostały zbyt wolno i w niewystarczającym stopniu; odpowiedzią jest fakt, iż w przeciwieństwie do kilku państw byłego ZSSR, w których nastąpiło odwrócenie procesu reform — Rosji, Kazachstanu, Azerbejdżanu czy Uzbekistanu — na Ukrainie sytuacja taka nie miała miejsca, nawet za Janukowycza. Tak więc pomimo słabych początków, Ukraina z czasem stała się państwem o niepełnej, ale jednak działającej gospodarce rynkowej.

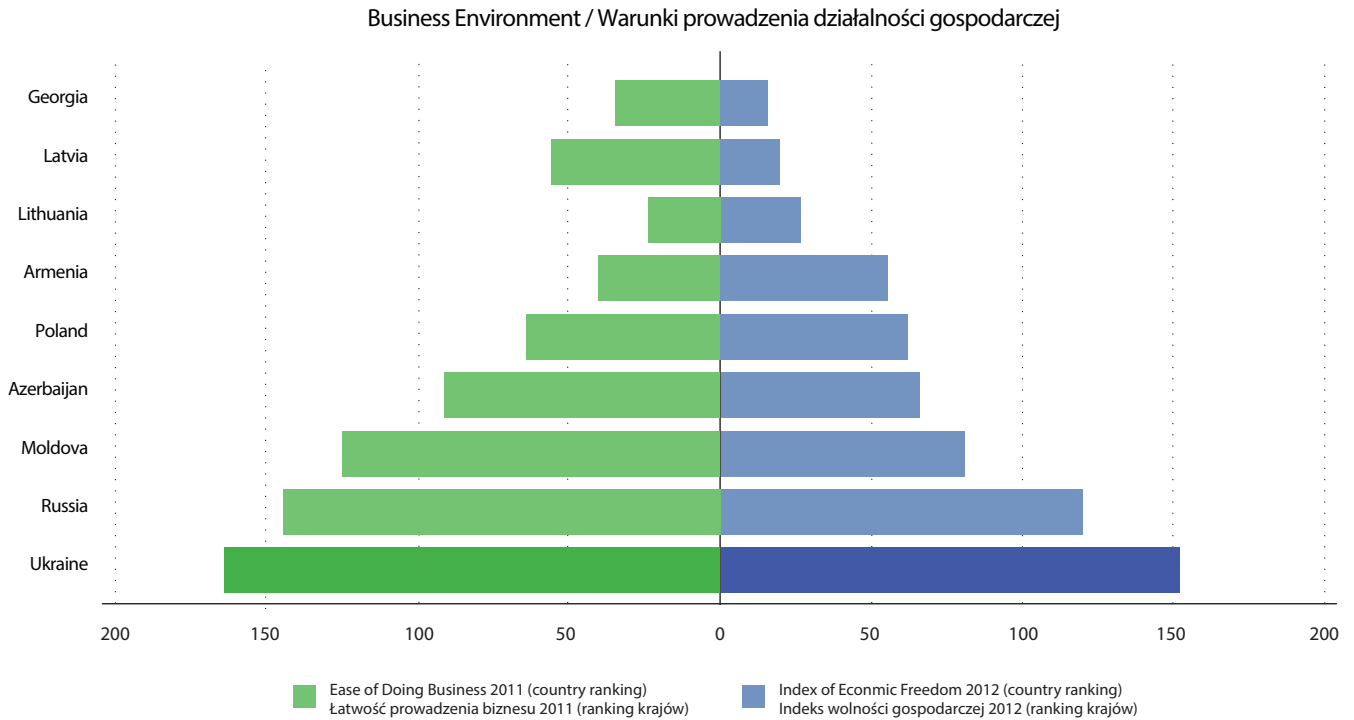
Figure 2: Liberalization and institutions, 1994-2010 / Wykres 2: Liberalizacja i instytucje, 1994-2010

Source: Author's computations from EBRD Transition Progress Index online files.

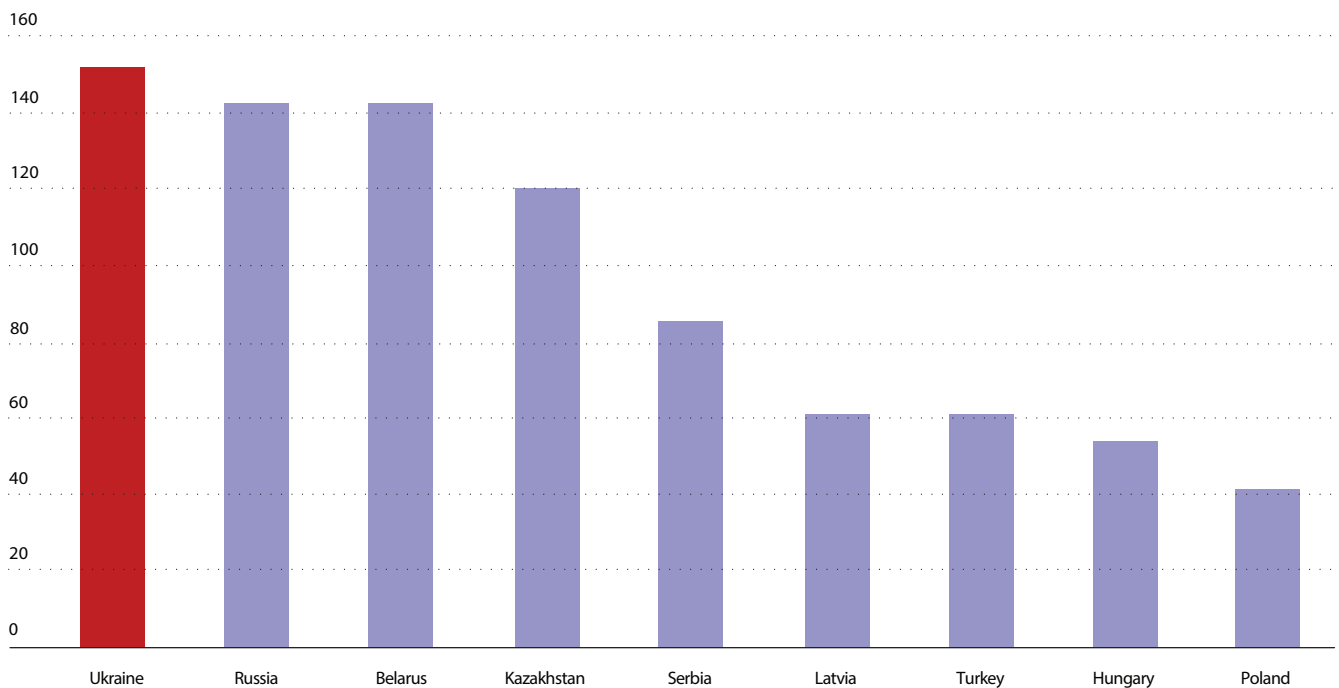
Źródło: Wyliczenia autora na bazie Wskaźników Przejścia EBRD dostępnych online.

Figure 3: Business climate in selected transition countries, 2011 and 2012 / Wykres 3: Klimat biznesowy w wybranych krajach transformacji, 2011 i 2012

Source: World Bank, Ease of Doing Business Report (2011); **Źródło:** Bank Światowy, Łatwość Prowadzenia Biznesu (2011); Heritage House, Annual Report on Economic Freedoms (2012). **Źródło:** Bank Światowy, Roczny Raport dot. Swobód Ekonomicznych (2012).

Figure 4: Corruption rankings, 2012 / Wykres 4: Ranking korupcji, 2012

Source: Transparency International (2013).

Źródło: Transparency International (2013).

1.2. Evolution of democracy and personal freedoms

1.2. Rozwój demokracji i wolności osobiste

Ukraine's transition differs considerably from that of its FSU group on the dimensions of democracy, personal freedoms, civil society. Thus one sees in Figure 5 that while Ukraine's Freedom House Rating is far from that of Central Europe and Baltics, it has, though, most of the period scored better than the FSU groups (FSU REF being countries with moderate levels of reforms, FSU-LAG the most lagging and authoritarian cases: Belarus, Uzbekistan, Turkmenistan). While one sees a clear move towards authoritarianism in most of the FSU after the limited initial improvements of the early nineties, Ukraine does not exhibit such a trend, although some vacillations towards less democracy in the second Kuchma term, and under Yanukovich since 2010. Together with Georgia, Ukraine remains among the most democratic in the FSU.

The focus in this paper is economic performance, hence I do not expand on other indicators of democracy like personal freedoms, freedom of the press, etc. But it is notable that these generally show Ukraine to be among the best among the FSU countries, even if it is still lagging behind Central Europe. Indeed, offsetting many economic failures of the Orange Revolution, one must note that organizations such as Freedom House, UN Human Rights Commission, and others give Ukraine very high scores in the years 2005-2010 (see: Havrylyshyn, Burlyuk, Kobzar, forthcoming).

While we analysts insist on panting the pictures of the cities with sometimes dry statistics, the world's population needs little convincing that the Ukrainian people yearn for personal freedoms and democracy. The strong underlying desire for democracy on the part of the demos, is evidenced by the Orange Revolution, and even more so by the Euromaidan. After the great disillusionment of the Orange Revolution, most analysts did not expect the people to be prepared to come out on the streets again despite the egregious abuses of authority by the Yanukovich regime — that they did is a clear sign of the strength of democratic urges in society. It is beyond the scope of this paper to discuss why and the consequences for future prospects. I make only one tentative assertion without evidence: the demonstrators today have learned the mistakes of the Orange demonstrators, assuming that "their" chosen leaders will be

Przebieg procesu transformacji na Ukrainie różni się znacząco od tych mających miejsce w pozostałych krajach byłego ZSRR pod względem demokratyzacji, swobód osobistych i występowania społeczeństwa obywatelskiego. Dlatego też, jak widać na Wykresie 5, choć w rankingu Freedom House Ukraina znajduje się daleko za państwami Europy Środkowej i Bałtyckimi, w prawie każdym okresie wypada lepiej od pozostałych państw byłego ZSRR (ang. FSU; FSU REF oznacza w niniejszej pracy kraje byłego Związku Radzieckiego z umiarkowanym poziomem reform, FSU LAG zaś — najbardziej zacofane i autorytarne kraje byłego Związku Radzieckiego: Białoruś, Uzbekistan i Turkmenistan). W przypadku większości z tych krajów, po początkowym okresie pozytywnych zmian na początku lat 90., zauważyć można wyraźną tendencję do powrotu do autorytaryzmu. Na Ukrainie jednak trend ten nie występował, nawet pomimo skłonności do ograniczania demokracji podczas drugiej kadencji prezydenckiej Kuczmy, czy za rządów Janukowycza od 2010 roku. Obok Gruzji Ukraina pozostaje jednym z najbardziej demokratycznych krajów byłego ZSRR.

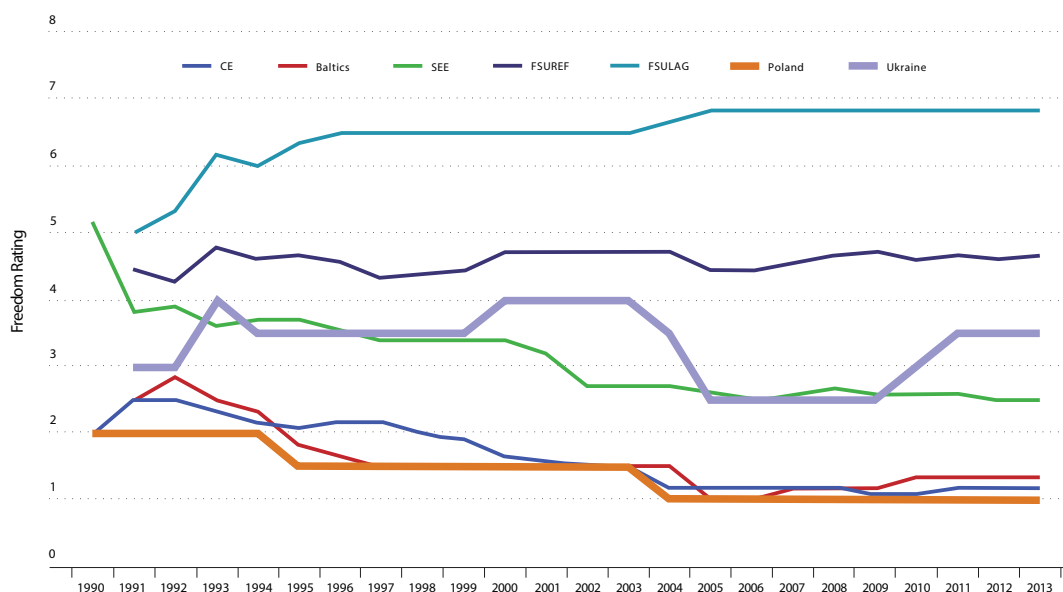
Niniejsza praca dotyczy przede wszystkim kwestii związanych z wynikami gospodarczymi, toteż nie będę dalej omawiał innych związanych z demokratyzacją miar, takich jak wolności osobiste, wolność prasy itp. Warto jednak zauważyć, że jeżeli weźmie się je pod uwagę, Ukraina okazuje się być zwykle jednym z najlepiej wypadających państw byłego ZSRR, nawet jeżeli wciąż pozostaje w tyle za krajami Europy Środkowej. Niejako dla zrównoważenia porażek natury ekonomicznej Pomarańczowej Rewolucji, należy zauważyć, że organizacje takie jak Freedom House czy Komisja ds. Praw Człowieka ONZ i inni oceniali Ukrainę bardzo wysoko w latach 2005-2010 (pod względem jakości demokracji, przyp. tłum.) (zobacz: Havrylyshyn, Burlyuk, Kobzar, w druku).

O ile my, analitycy, nalegamy na opisywanie miast za pomocą niejednokrotnie suchych statystyk, światowa opinia publiczna nie potrzebuje przekonywania żeby uwierzyć, że Ukraińcy marzą o wolnościach osobistych i o demokracji. Silne pragnienie demokracji wśród mieszkańców Ukrainy jest widoczne poprzez fakt wybuchu Pomarańczowej Rewolucji, a w jeszcze większym stopniu — powstanie Euromajdanu. Po wielkim

better, and have formed numerous civil society NGO groups to monitor the leadership's actions, and many "maidantsyi" have gone into politics directly — witness the large role of a new party called Samopomich (Self-Help), which came third in the October 26 elections.

rozczarowaniu pomarańczową rewolucją, większość analityków nie spodziewała się, że ludzie są gotowi ponownie wyjść na ulice, nawet pomimo rażącego nadużycia władzy przez reżim Janukowycza — to, że to zrobili, najlepiej świadczy o głodzie demokracji w społeczeństwie. Wyjaśnienie, dlaczego tak się stało i jakie to będzie miało w przyszłości konsekwencje, wykracza poza założenia niniejszego opracowania. Pozwalam sobie na postawienie tylko jednej nieśmiałej tezy bez przytaczania dowodów: osoby dzisiaj demonstrujące nauczyły się na błędach „pomarańczowych” demonstrantów, którzy zakładali, że „ich” liderzy okażą się lepsi, i stworzyli liczne obywatelskie organizacje pozarządowe w celu monitorowania poczynań obecnych liderów. Ponadto, wielu „maidantsyi” (protestujących na Euromajdanie, przyp. tłum.) bezpośrednio zaangażowało się w politykę, czego dowodem jest duże znaczenie nowoutworzonej partii „Samopomich” (Samopomoc), która zajęła trzecie miejsce podczas wyborów 26 października 2014 roku.

Figure 5: Freedom rating by country groups, 1990-2013 / Wykres 5: Ranking wolności wg. grup krajów, 1990-2013

Source: Freedom House annual “Reports on Democracy”, various years.

Źródło: Coroczne raporty Freedom House „Reports on Democracy”, różne lata.

Country Groups:

SEE — South East Europe.
 FSU REF — Former Soviet Union countries with moderate levels of reforms.
 FSU LAG — Former Soviet Union most lagging and authoritarian countries: Belarus, Uzbekistan and Turkmenistan.

Grupy państw:

SEE — Europa Południowo-wschodnia.
 FSU REF — kraje byłego Związku Radzieckiego z umiarkowanym poziomem reform.
 FSU LAG — najbardziej zacofane i autorytarne kraje byłego Związku Radzieckiego: Białoruś, Uzbekistan i Turkmenistan.

2. The outcomes of transition

2. Efekty transformacji

2.1. Conventional economic indicators

2.1. Konwencjonalne wskaźniki gospodarcze

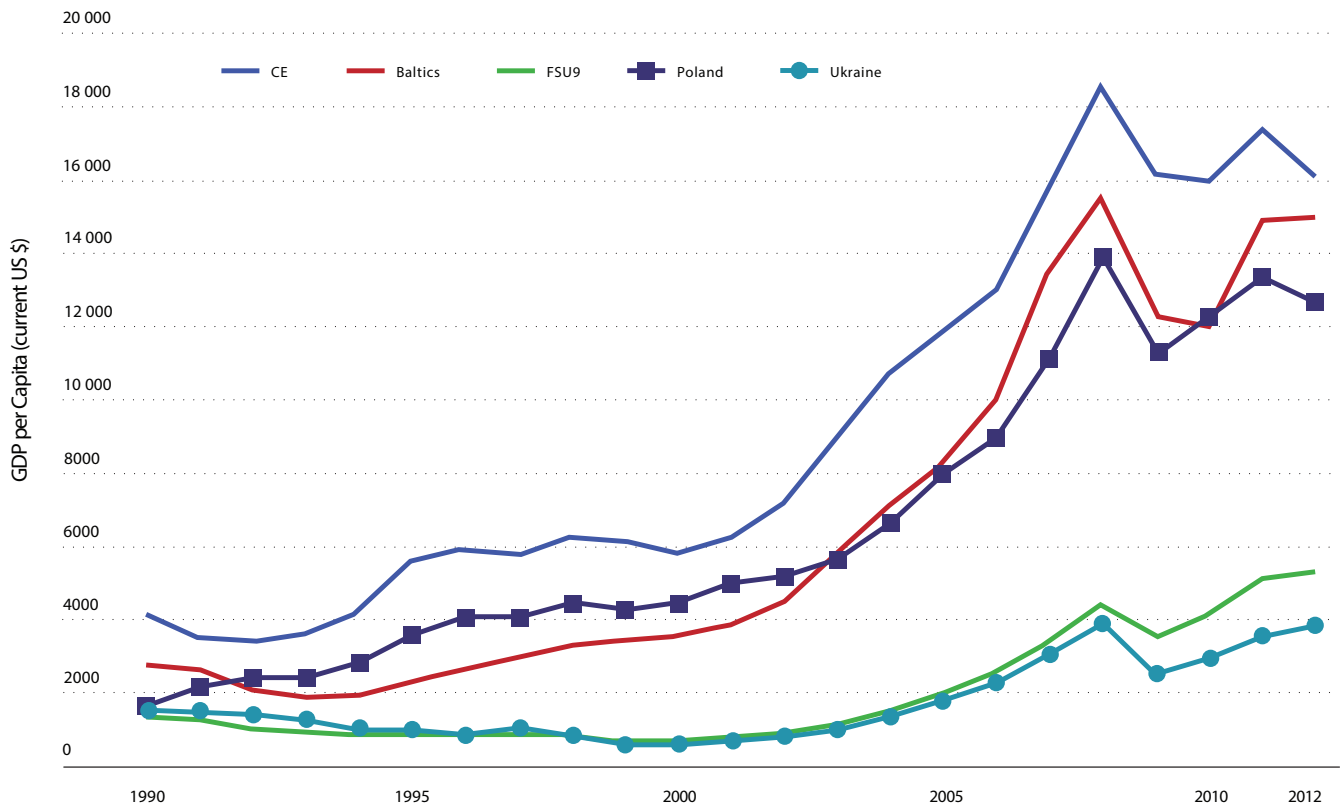
The central economic performance issue of the transition period has been how rapidly a country recovered from the inevitable decline of output in the early years. Just how much output declined tends to be exaggerated by the problem of comparing socialist measures of output (NMP) and the market economy definition, GDP. But no one questions there was a substantial decline for more than 10-15% on countries which recovered early — between 1993 and 1995 — while in those that did not see the recovery until the late nineties, the fall was over 50%. This difference is often taken to mark out the more successful from the less successful ones. Ukraine, as is clear in Figure 6, was in the latter group.⁸ Since 1989, there has been a clear divergence of GDP per capita in USD, with Central Europe and the FSU countries, with a gap opening wider and wider in the same way we saw for TPI in Figure 1. Comparing Ukraine and Poland, one sees the same gap. Ukraine was among the last to experience a recovery and even after 20+ years to be near the low end of per capita income rankings. Just how much of a disappointment this was can better be understood by noting that at the end of the Socialist period, Ukraine's estimated per capita GDP was considered to be about the same as that of Russia, Belarus, and Poland. By 2012, World Bank data showed Ukraine was far behind:

- Russia ~ 15,000 USD
- Poland ~ 13,000 USD
- Ukraine ~ 4,000 USD

Najistotniejsze dla wyników gospodarki okresu przejściowego jest to, jak szybko kraj poradzi sobie z nieuniknionym spadkiem produkcji w pierwszych latach transformacji. To, jak szybko wielkość produkcji ulega obniżeniu, jest zwykle wyolbrzymiane ze względu na porównywanie socjalistycznego Produktu Krajowego Netto (ang. Net Material Product) z miernikiem stosowanym dla gospodarki rynkowej, PKB (Produktu Krajowego Brutto, przyp. tłum.). Nikt nie kwestionuje oczywiście, że w krajach, w których sytuacja gospodarcza poprawiła się dość wcześnie — pomiędzy 1993 a 1995 rokiem — nastąpił spadek (produkcji, przyp. tłum.) o 10-15%, natomiast w państwach, w których ożywienia gospodarczego nie nastąpiło aż do końca lat 90., spadek ten sięgał ponad 50%. Różnicy tej używa się często jako miary sukcesu (procesu transformacji, przyp. tłum.). Jak jasno widać na Wykresie 6, Ukraina znajduje się w grupie krajów, które nie poradziły sobie najlepiej⁸. Począwszy od 1989 roku pogłębiała się — osiągając coraz większe rozmiary — różnica pomiędzy poziomem PKB per capita w krajach Europy Środkowej i byłego ZSRR, podobny proces miał też miejsce w przypadku przedstawionych na Wykresie 1 Wskaźników Przejścia (TPI). Podobne różnice można zauważyć porównując Ukrainę z Polską. Ukraina doświadczyła ożywienia gospodarczego jako jedna z ostatnich i nawet po ponad 20 latach znajduje się na szarym końcu rankingów dochodu per capita. To, jak bardzo jest to rozczarowujące, najlepiej widoczne jest gdy przypomnimy sobie, że pod koniec ery socjalistycznej szacunkowe PKB per capita dla Ukrainy było na mniej więcej tym samym poziomie co Rosji, Białorusi i Polski. Dane Banku Światowego z 2012 roku pokazują, jak daleko w tyle Ukraina znajduje się obecnie:

- Rosja ~ 15,000 USD
- Polska ~ 13,000 USD
- Ukraina ~ 4,000 USD

Figure 6: Evolution of GDP per capita by Transition Country Groups, Poland and Ukraine / Wykres 6: Zmiany w PKB per capita w grupach krajów okresu przejściowego, w Polsce i na Ukrainie

Source: World Bank, World Development Indicators.

Źródło: Bank Światowy, Wskaźniki Rozwoju Świata.

Country Groups:

CE — Central Europe (Croatia, Czech Republic, Hungary, Poland, Slovak Republic, and Slovenia).

FSU9 — Former Soviet Union (Armenia, Azerbaijan, Georgia, Kazakhstan, Kyrgyz Republic, Moldova, Russia Federation, Tajikistan, and Ukraine).

Baltics — (Estonia, Latvia, and Lithuania).

Grupy państw:

CE — Europa Środkowa (Chorwacja, Czechy, Węgry, Polska, Słowacja i Słowenia).

FSU9 — Kraje byłego Związku Radzieckiego (Armenia, Azerbejdżan, Gruzja, Kazachstan, Kirgistan, Mołdawia, Rosja, Tadżykistan i Ukraina).

Baltics — Kraje Bałtyckie (Estonia, Litwa i Łotwa).

Of course, Russia's high number can be attributed to the "luck" of having oil and gas. But to see Poland outpace Ukraine to reach a value three times higher can only be attributed to Poland's much more vibrant move towards a market economy, including the consequent acceptance into EU membership.⁹ Indeed, this comparison plays a huge role in understanding why Ukrainians from the western regions are overwhelmingly in favor of an EU orientation; they have more opportunities — through TV, travel, work — to see Poland's achievements directly. And attribute its success to the EU orientation. If one speaks of hopes and disappointments, for Ukrainian people, this GDP comparison is a very real thing, unlike the abstract TPI values we social scientists use to measure transition progress, on the grounds that it is the TPI's that create the means for achievement of the end goals of living standards.¹⁰

Oczywiście, dobry wynik Rosji można przypisać „szczęśliwemu przypadkowi” posiadania ropy naftowej i gazu. Jednak to, że Polska przegoniła Ukrainę trzykrotnie, wytłumaczyć można jedynie jej znacznie szybszym zwrotem w stronę gospodarki rynkowej, w tym także wynikającą z tego decyzją o wstąpieniu do UE⁹. Porównanie to pozwala w dużej mierze zrozumieć, dlaczego mieszkańcy Zachodniej Ukrainy są tak zdecydowanie pro-europejscy; mieli szansę — czy to dzięki telewizji, czy poprzez pracę lub podróże — żeby z bliska przyjrzeć się polskim osiągnięciom, które przypisują członkostwu w UE. Mówiąc o nadziejach i rozczarowaniach narodu ukraińskiego, przedstawione porównanie PKB per capita jest dla Ukraińców bardzo odczuwalne, w przeciwieństwie do abstrakcyjnych miar w stylu Wskaźników Przejścia (TPI), używanych przez naukowców do mierzenia postępów procesu transformacji, ze względu na to, iż dotyczą czynników pozwalających na osiągnięcie

Many other economic performance statistics could be cited to confirm Ukraine's inflows per capita, cumulated since 1990 by the EBRD. I choose only one, FDI, which is important for its contribution to growth and a good indicator of external assessment of an economy. A few selected countries are shown in Table 1. In 2012, FDI totaled 1,469 USD for Ukraine, far below the levels of the leading Central European and Baltic recipients of FDI, with Estonia at the top of the list with 11,177 USD and the CE average at 5,671 USD. Not shown, Kazakhstan leads the way in the FSU with 5,993 USD thanks to oil investment, and strikingly, tiny embattled Georgia had 2,245 USD. It is little comfort that Ukraine had more than four FSU countries — Moldova, Kyrgyz, Uzbekistan and — no surprise — Tajikistan, at the bottom with 167 USD.

ostatecznego celu, jakim jest wysoki standard życia¹⁰.

Na potwierdzenie poziomu dochodów per capita na Ukrainie można by przytoczyć wiele innych wskaźników ekonomicznych, gromadzonych od 1990 roku przez EBRD. Osobiście zdecydowałem się na wybór Bezpośrednich Inwestycji Zagranicznych (BIZ), gdyż jest on istotny dla wzrostu gospodarczego i dobrze służy zewnętrznej ocenie sytuacji gospodarczej. Dane dla kilku wybranych krajów przedstawione zostały w Tabeli 1. W 2012 roku wartość BIZ dla Ukrainy wynosiła 1 469 USD — znacznie poniżej poziomu w Europie Środkowej i krajach Bałtyckich, z Estonią i jej 11 177 USD na czele, oraz średnią dla Europy Środkowej na poziomie 5 671 USD. Niewidoczny w tabeli Kazachstan prowadzi w rankingu krajów byłego ZSRR z 6 993 USD, który to wynik zawdzięcza dochodom z ropy, a niewielka, pogrążona w chaosie Gruzja może się o dziwo pochwalić wynikiem na poziomie 2 245 USD. Pewne pocieszenie stanowi fakt, że wynik Ukrainy jest lepszy od wyników czterech byłych republik radzieckich: Mołdawii, Kirgistanu, Uzbekistanu i — bez niespodzianki — znajdującego się na końcu zestawienia Tadżykistanu, z jego 167 USD.

Table 1: Cumulative FDI per capita in USD – 2012 / Tabela 1: Skumulowane BIZ per capita w USD – 2012

Estonia	11,177
Central Europe Average	5,671
Poland	4,334
Romania	3,534
Georgia	2,225
Former Soviet Union Ref. Average	1,878
Ukraine	1,469
Uzbekistan	264

Source: EBRD, Transition Report (2013).

Źródło: Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju (EBRD), Sprawozdanie Przejściowe (2013).

2.2. Social well-being measures

2.2. Miary dobrobytu społecznego

It is well-known in the early transition literature that the central debate about how to proceed divided into two schools of thought: the Big-Bang — or rapid — reformers, vs. the Gradualists. A number of issues differentiated the two, but in practice the key difference had to do with the social “pain” inflicted by the transition.¹¹ That some GDP decline, joblessness, and social pain were inevitable all agreed, starting with Kornai’s (1994) exposition of the inevitable transformational recession. The most popular argument of the gradualists concerned minimizing any pain by avoiding what was labeled as the “Shock Therapy”¹² of the “Big-Bang”. It is not hard to imagine that for politicians worried about votes this would have great appeal; Aslund and Djankov (2014) allude to such a populist sentiment. Indeed in Ukraine the leaders of the first government very often explained publicly their decision to delay reforms as a way to avoid the pains of “shock therapy” seen in Poland and Russia. A central part of the argument in this paper is that such incorrect reasoning was the key to a slow start and a wrong direction for reforms in Ukraine. It is today easy enough to show this reasoning was wrong, as the *ex post* empirical evidence overwhelmingly shows a correlation contrary to that argued by gradualism: countries that delayed reforms and moved slower on liberalization (the FSU) suffered the greatest social pain.¹³

In the long run, the much better performance of the rapid reformers is clear in the sharp divergence of GDP per capita; recovery came much earlier there, and after 20+ years the levels reached are far higher. But for those who have any doubts about GDP per capita as a measure of welfare, there has been available for two decades a fuller measure thereof, in the form of the UNDP’s Human Development Index, which adds to GDP direct measures such as a provision of health, education, measures of income distribution, poverty and the like. Figure 7 illustrates this evidence confirming the superiority of rapid reform strategy. The countries of Central Europe and the Baltics are unquestionably the leaders in speed of liberalization, and their HDI values suffered very little in the first 5-10 years, unlike the FSU countries including Ukraine. By 1995, CE’s welfare levels are back to their starting point, and continue to rise steadily — in effect

Literatura wczesnego okresu przejściowego dokładnie opisuje, w jaki sposób główny nurt debaty dotyczącej tego, jaki kurs zmian należy obrać, koncentrował się wokół dwóch szkół myślenia: zwolenników szybkich reform (ang. Big-Bang) oraz zwolenników transformacji gradualistycznej. Nie zgadzali się oni w wielu kwestiach, jednak kluczowa różnica sprowadzała się do odmiennego podejścia do problemu społecznych kosztów reform¹¹. Co do tego, że spadek PKB, bezrobocie oraz koszty społeczne były nieuniknione, nie było wątpliwości; już Kornai (1994) zwrócił uwagę na recesję jako nieuniknione następstwo transformacji. Najbardziej popularnym argumentem zwolenników transformacji gradualistycznej była możliwość zminimalizowania kosztów dla społeczeństwa poprzez uniknięcie tak zwanej „terapii szokowej”¹² związanej z szybkim wprowadzaniem zmian (Big-Bang). Jak nietrudno się domyślić, teoria ta była atrakcyjna dla troszczących się o głosy wyborców polityków; Aslund i Djankov (2014) wspominają o takich populistycznych przesłankach. Ukraińscy liderzy polityczni z pierwszego rządu (po odzyskaniu niepodległości, przyp. tłum.) rzeczywiście wielokrotnie tłumaczyli swoją decyzję o odroczeniu reform chęcią uniknięcia wysokich kosztów społecznych „terapii szokowej”, jakie były udziałem obywateli Polski i Rosji. Koronnym argumentem niniejszego opracowania jest przekonanie, iż powyższe błędne rozumowanie było kluczową przyczyną późnego startu i nieodpowiedniego kierunku reform na Ukrainie. Dziś niezwykle łatwo jest udowodnić, że rozumowanie to rzeczywiście było niepoprawne, jako że dowody *ex post* w zdecydowany sposób pokazują współzależności odwrotne do tych przedstawianych przez zwolenników gradualizmu: państwa (spośród byłych republik radzieckich), które zwlekały z wprowadzaniem reform i opóźniały proces liberalizacji, poniosły najwyższe koszty społeczne¹³.

W dłuższej perspektywie lepsze wyniki krajów, które szybko wprowadziły reformy, są widoczne w ostrych różnicach w PKB per capita; o wiele wcześniej doznały one ożywienia gospodarczego, a w ponad 20 lat później ich wyniki są o wiele bardziej imponujące. Dla tych, którzy mają wątpliwości co do tego, czy PKB per capita jest dobrą miarą dobrobytu, dostępna jest pełniejsza statystyka w postaci stworzonego UNDP wskaźnika

fulfilling the popular expectations that transformation to a market economy would improve living standards.¹⁴ The Baltics, with a slightly later start, and perhaps more distorted economies, needed 10 years to recover fully, but by 2010 were far ahead of their starting point as well. The FSU 9 (and Ukraine) only started around 2010. While this last underestimates how much better off are their middle classes, it may in fact capture well the broader reality of the lagging economic position of rural and low income segments of their societies.

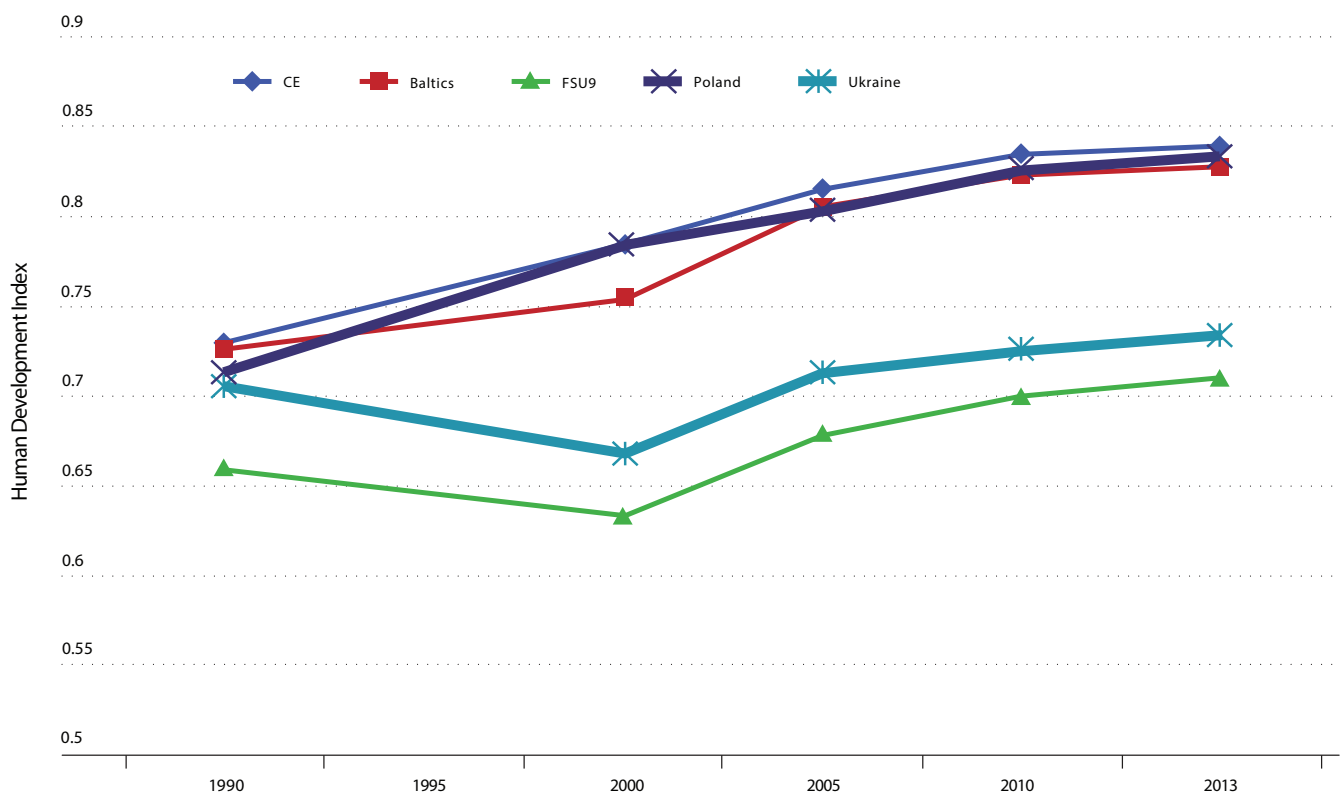
There are many other indicators that could be shown on performance, and they almost all point to the same conclusion: since independence Ukraine's economic performance has been worse than that of most countries in Central Europe and even worse than some of its closer neighbors of the FSU. A similar conclusion about the lag of reforms was shown by the data in Section 2, which of course immediately suggests a possible cause and effect relation: that the poor performance was due to the lagging reforms. For the people on the Euro-aidan, and indeed much of the population of Ukraine and other FSU countries', this is quite compelling. But I have no illusions that the visual appearance of a correlation of such data is enough to convince all the critics of Big-Bang, who can of course immediately point to more sophisticated logical methodology arguments, starting with noting a comparison of this sort is simply "*Post Hoc Ergo Propter Hoc*", and going on to point out the many other variables that can explain the performance difference like historical inertia, distance from Europe, EU membership and so on. This paper will not pretend to have a complete response to these criticisms, but will in the Section 4 begin to provide a more rigorous analysis with some initial, simple econometrics. But first, to avoid overstating how bad the performance of Ukraine has been, let me note that there has been significant progress since independence.

rozwoju społecznego (ang. Human Development Index, przyp. tłum.), która oprócz PKB uwzględnia bezpośrednie miary takie jak zdrowie, edukacja, dystrybucja dochodów, ubóstwo i inne. Zależności te, potwierdzające wyższość strategii szybkich reform, widoczne są na Wykresie 7. Państwa środkowoeuropejskie i bałtyckie są bez wątpienia liderami jeżeli chodzi o szybkość procesu liberalizacji, a podawane dla nich wartości HDI niewiele zmalały w ciągu ostatnich 5-10 lat, w przeciwieństwie dla tych obliczanych dla byłych republik radzieckich, w tym również dla Ukrainy. Już w 1995 roku poziom dobrobytu w państwach Europy Środkowej powrócił do poziomu wyjściowego i od tamtej pory systematycznie wzrastał, w efekcie spełniając oczekiwania, że przejście do gospodarki rynkowej poprawi standard życia¹⁴. Kraje bałtyckie, które rozpoczęły proces transformacji nieco później, a dodatkowo już na początku miały nieco większe problemy gospodarcze, potrzebowały 10 lat żeby w pełni wyjść z zapaści, ale w 2010 roku również były już (pod względem wyników gospodarczych, przyp. tłum.) daleko od punktu wyjścia. Dziewięć byłych republik radzieckich (FSU 9) oraz Ukraina w 2010 roku były dopiero na początku drogi. Chodź ten ostatni fakt nie pokazuje, jak poprawiła się sytuacja ich klasy średniej, w dobry sposób oddaje szerszą rzeczywistość zacofanych ekonomicznie terenów wiejskich oraz warstw społeczeństwa o niższych dochodach.

Istnieje wiele wskaźników, których można używać dla oceny stanu państwa, i większość z nich jasno wskazuje, że od odzyskania niepodległości sytuacja gospodarcza Ukrainy pozostaje gorsza od tej w państwach Europy Środkowej, a co gorsza — nawet niektórych bliższych sąsiadów z byłego ZSRR. Podobne wnioski dotyczące opóźnień we wprowadzaniu reform widoczne są dzięki danym przytoczonym w rozdziale 2.1, co naturalnie każe myśleć o możliwym związku przyczynowo skutkowym, a mianowicie, iż słabe wyniki gospodarcze są wynikiem opieszałości w implementacji procesu reform. Takie rozumowanie jest dość przekonujące dla osób z Euromajdanu i większości społeczeństwa na Ukrainie, oraz w innych byłych republikach radzieckich. Nie mam jednak żadnych złudzeń co do tego, że samo przedstawienie wynikających z dostępnych danych korelacji przekona wszystkich krytyków szybkiego wprowadzania reform, którzy mogą naturalnie natychmiast wysunąć wyrafinowane argumenty logiczne, począwszy od wytknięcia powyższemu rozumowaniu błędu "*Post Hoc Ergo Propter Hoc*" przez wskazanie na inne czynniki, którymi można wytłumaczyć słabe wyniki gospodarcze, takie jak

tło historyczne, odległość od Europy, przynależność do UE lub jej brak itp. W niniejszym opracowaniu nie udało się co prawda w pełni odeprzeć wszystkich krytycznych zarzutów wysuwanych przez zwolenników teorii gradualistycznej, w Rozdziale 4 zostanie jednak przedstawiona bardziej rygorystyczna analiza przeprowadzona przy użyciu prostego modelowania ekonometrycznego. Zanim jednak to nastąpi, pozwolę sobie zauważyć, że Ukraina dokonała jednak od momentu uzyskania niepodległości poważnych postępów i nie chciałbym, żeby czytelnicy odnieśli wrażenie, że jej sytuacja gospodarcza jest całkiem beznadziejna.

Figure 7: Human Development Index (HDI) for Selected Country Groups and Countries, 1990-2013 / Wykres 7: Wskaźnik Rozwoju Społecznego (HDI) dla wybranych grup krajów i poszczególnych państw, 1990-2013

Source: United Nations Human Development Reports.

Źródło: Wskaźniki Rozwoju Społecznego Organizacji Narodów Zjednoczonych.

The HDI compiled by UNDP is an index of human well-being/welfare. Range 0.0-1.0; top value 2010 — Norway=0.944; lowest value: Sierra Leone=0.275

Wskaźnik Rozwoju Społecznego stworzony przez ONZ jest miarą dobrostanu człowieka. Zakres: 0.0-1.0; najwyższa wartość w 2010 — Norwegia=0.944; najniższa wartość: Sierra Leone=0.275.

2.3. But it is still better than in the Soviet period...

2.3. Mimo wszystko jest lepiej, niż w czasach sowieckich...

The benchmark used in this paper to assess Ukraine's performance are other transition countries — with specific reference to Poland for emphasis. I contend that this is an appropriate benchmark, given the desires of the population who voted for independence in the belief this “would bring a normal life no worse than in Germany or France” (translation from Ukrainian in Hrytsak, 2014, p.11). The focus on Poland also has specific justification: they are of similar size, they started at about the same level of development, their economic structures were broadly similar though Ukraine had a little higher share of agriculture. As any analogy, this one is not perfect, and many Ukrainian analysts especially point to Poland's fully-fledged nation status, and its shorter history being under a communist regime. A detailed analysis of such similarities and differences is beyond the scope of the present paper, though the most relevant aspects will be addressed briefly in Section 4. Before moving to that analysis, however, it is useful to make the point that with a different benchmark — Ukraine in the Soviet period — one must conclude that progress has been made and that the standard of living for a very large part of the population today is much improved.

Let me note only qualitatively the three main ways in which Ukraine today is better off, including a critical non-economic dimension — nationhood. First, consumption standards of all but the very poorest, eldest parts of the population are far ahead of these in the Soviet period. Automobile ownership, modern housing appliances, diversity of food, clothing household goods are vastly different. That there is a large middle class is evidenced by many things: traffic jams that a thousand oligarchs could not possibly cause even if they all came in their convoys at the same time; considerable international travel for vacation, shopping, studies, business, etc.

Secondly, Ukrainian exports and imports have become incredibly diversified geographically, starting from a virtually closed economy. In the last years of Soviet period, a study showing trade within the Socialist camp, and amongst FSU republics showed Ukraine's exports outside this camp were about 4-5% of GDP (Baltic republics had similar values). By today, Ukraine's trade to GDP ratio is slightly higher than Poland's and most important analytically, at about the norm one expects in

Punktem odniesienia dla oceny sytuacji gospodarczej Ukrainy są w niniejszym opracowaniu inne kraje transformacji, ze szczególnym naciskiem położonym na Polskę. Uważam, że jest to odniesienie odpowiednie, gdyż odzwierciedla marzenia o „normalnym życiu, nie gorszym niż w Niemczech czy we Francji” (tłumaczenie z ukraińskiego, Hrytsak, 2014, s.11.) głosujących za niepodległością Ukraińców. Skupienie się na porównaniach z Polską również jest uzasadnione: oba kraje są podobnej wielkości, startowały z mniej więcej tego samego poziomu rozwoju, a ich struktura gospodarcza była bardzo podobna, choć na Ukrainie nieco większe znaczenie odgrywało może rolnictwo. Nie jest to porównanie idealne i wielu ukraińskich analityków zwraca uwagę na fakt, iż Polska cieszyła się statusem oddzielnego narodu, a do tego krócej znajdowała się pod komunistycznym reżimem. Szczegółowa analiza tych podobieństw i różnic wykracza poza ramy niniejszego opracowania, choć najistotniejsze dla naszych celów aspekty zostaną omówione pokrótce w Rozdziale 4. Zanim przystąpimy jednak do samej analizy, warto zauważyć, że przyjmując inny punkt odniesienia — Ukrainę z czasów sowieckich — nie można nie zauważyć, że dokonały się pewne zmiany, a standard życia dużej część społeczeństwa uległ znacznej poprawie.

Pozwolę sobie wspomnieć pokrótce o trzech płaszczyznach, na których Ukraina radzi dziś sobie o wiele lepiej. Uczynię to przy uwzględnieniu niezwykle istotnego wymiaru pozaekonomicznego — faktu posiadania państwa narodowego. Po pierwsze, standardy konsumpcyjne wszystkich Ukraińców poza najbiedniejszą, najstarszą częścią populacji uległy olbrzymiej poprawie w stosunku do ery sowieckiej. Posiadane samochody, nowoczesny sprzęt gospodarstwa domowego, odzież, czy zróżnicowana dieta — wszystko to jest obecnie na zupełnie innym poziomie. To, że istnieje liczna klasa średnia, widoczne jest chociażby na zakorkowanych ulicach, których nawet wszyscy oligarchowie razem wzięci nie byłiby w stanie swoimi konwojami w takim stopniu, w jakim są zakorkowane, zablokować, czy też po liczbie osób wyjeżdżających na zagraniczne wakacje, na zakupy, na studia, czy w podróże biznesowe.

Po drugie, na Ukrainie, która zaczynała jako gospodarka praktycznie zamknięta, nastąpiła niesamowita dywersyfikacja importu i eksportu. W świetle wyników badań

Chenery-type equations of economic structure (see: Broadman 2005). To the present day, Ukraine's economic dependence on Russia is a central issue of political importance, but while there is no doubt that virtually complete dependence on energy imports continues, export dependence has been sharply reduced. Havrylyshyn (2008) demonstrates that after 20 years exports to Russia are about 25% of total, while those to the EU are even slightly higher and closely approximate values simulated by gravity model estimates.¹⁵ Finally, regarding globalization, FDI may be far below potential, but even at the levels of Table 1 they do amount to more than 40b USD, a substantial foreign presence.

One might add the latest signs of globalization: signature of the EU Association Agreement, and appointments of three foreigners to the new Cabinet of December 2, 2014.

The third important achievement is not *per se* of economic nature but has enormous significance for understanding Ukraine: its being accepted in the world as a sovereign nation distinct from Russia. This includes not only the formal membership of Ukraine in all official bodies of the World's nations (UN, its affiliates, WTO, IMF, WB, etc.) but also identification of individuals in sports,¹⁶ entertainment, politics, etc. as Ukrainians. The recognition of Ukrainian as a language distinct from Russian has not gone as far, perhaps paradoxically because of Ukraine's very democratic acceptance of human rights; whilst in Russia the nearly 10 million Ukrainian population does not enjoy Ukrainian speaking-schools, in Ukraine the 17% of population who consider themselves Russian, have extensive access to the 17% (*sic!*) of public schools that provide teaching in Russian.

przeprowadzonych w ostatnich latach istnienia ZSRR, analizujących wymianę handlową wewnątrz bloku socjalistycznego oraz pomiędzy poszczególnymi republikami sowieckimi, wartość eksportu Ukrainy poza ZSRR i jego sojuszników wynosiła ok. 4-5% PKB (podobnie sytuacja miała miejsce w republikach nadbałtyckich). Dziś wielkość handlu zagranicznego w stosunku do PKB jest na Ukrainie nieco większa niż w Polsce i, co ważniejsze, wynosi mniej więcej tyle, ile spodziewać się można w strukturze gospodarczej opisanej w modelach Chenery'ego (patrz: Broadman (2005)). Ekonomiczna zależność od Rosji nadal jest kluczową kwestią o olbrzymim znaczeniu politycznym, jednak choć bez wątpienia uzależnienie od importu energii jest praktycznie całkowite, udało się znacznie zredukować zależność od eksportu do tego kraju. Havrylyshyn (2008) dowodzi, że w ciągu ostatnich 20 lat eksport do Rosji zmalał łącznie o 25%, podczas gdy do krajów UE jest nieco większy od szacunkowych wielkości wyestymowanych przy pomocy modelu grawitacyjnego¹⁵. Wreszcie, skupiając się nieco na aspekcie globalnym, BIZ znajduje się co prawda o wiele poniżej swoich możliwości, jednak nawet na poziomie przedstawionym w Tabeli 1 wynosi ponad 40 miliardów USD, co oznacza znaczącą obecność na zagranicznych rynkach.

Warto również wspomnieć o najnowszych przejawach zwrócenia się ku społeczności międzynarodowej: podpisaniu umowy stowarzyszeniowej z UE oraz mianowaniu trzech obcokrajowców do nowopowstałego 2 grudnia 2014 roku rządu.

Trzecie ważne osiągnięcie nie jest natury ekonomicznej *per se*, ma jednak olbrzymie znaczenie dla zrozumienia Ukrainy: uznanie w świecie jej statusu jako niepodległego, odrębnego od Rosji państwa narodowego. Dotyczy to nie tylko formalnego członkostwa Ukrainy w uznanych organach międzynarodowych (ONZ i jej agend, WTO, MFW, Banku Światowego, itp.), ale również rozpoznania reprezentujących ją sportowców¹⁶, artystów czy polityków jako Ukraińców. Jeżeli chodzi o uznanie języka ukraińskiego za odrębny od rosyjskiego sytuacja nie wygląda aż tak dobrze, w dużej mierze z winy samych Ukraińców i ich powszechnej akceptacji praw człowieka; o ile na terenie Rosji blisko 10-milionowa społeczność ukraińska nie ma dostępu do szkół z wykładowym językiem ukraińskim, o tyle na samej Ukrainie 17% populacji samookreślającej się jako Rosjanie ma do dyspozycji stanowiące 17% (*sic!*) wszystkich publicznych placówek szkoły z wykładowym językiem rosyjskim.

3. Explaining why Ukraine fell behind

3. Dlaczego Ukraina pozostała w tyle

3.1. Why were reforms delayed? The Ukrainian Story¹⁷

3.1. Dlaczego reformy były opóźnione? Ukraińska historia¹⁷

There is a wide consensus that the government of Kravchuk had very little interest in economic reforms, but why exactly was that the case is still argued. The most common answer then and now is that his deal to support independence meant the first policy priority became “nation-building”: its political institutions, philosophy, mythology, and symbols such as the trident and the Blue-and-Yellow flag. That he maintained his part of the bargain is not questioned here, but I will argue a somewhat revisionist position: that the consequent delay in economic reforms caused the poor performance, opened the door to oligarch formation, and weakened the economy so much that today this threatens sovereignty. How did this happen? Despite the popular strength of the Rukh movement in public demonstrations for independence throughout 1991-1992, Kravchuk handily won the first presidential election, with Chornovil, Rukhs’ leader, getting a mere 23%. But Kravchuk won by striking, in the words of Kuzio and Wilson (1994, p. 41), a “Faustian Bargain” with Rukh: he would steadfastly support independence on condition that he and his colleagues of the renamed communist party would provide the major part of a new government; in a word — as long as there was to be **no lustration**. As noted, both sides kept to the bargain, resulting in the common and favorable interpretation on why economic reforms were delayed: the priority had to be put on nation-building tasks like Ukrainization of the institutions of government, its laws, structures, symbols — economic reform was supposed to come later.

It was often said at the time that reforms should not be rushed because Ukraine lacked a cadre of knowledgeable economists. But reform voices were many, in government, in parliament, or advisors local and foreign. As early as 1990-1991, Anders Aslund and many others, including myself, were amongst the last category. Their aim was to convince those in power of the need for rapid reforms similar to the ones introduced in Poland or at

Istnieje powszechna zgoda co do tego, że rząd Krawczuka nie był szczególnie zainteresowany reformami, nadal pozostaje jednak przedmiotem sporów, dlaczego właściwie tak było. Najczęściej uważano — i uważa się nadal — iż zaangażowanie Krawczuka w odzyskanie niepodległości równoważne było z przyjęciem za priorytet polityki „budowania narodu”: jego instytucji politycznych, filozofii, metodologii, a także symboli takich jak trójząb i niebiesko-żółta flaga. Nie zamierzam kwestionować tego, że swoich zobowiązań w tym względzie dotrzymał, przedstawię natomiast niejako rewizjonistyczną tezę, iż wynikające z takiej polityki opóźnienia w implementacji reform gospodarczych miały konsekwencje w postaci słabych wyników (gospodarczych, przyp. tłum.) i stworzenia warunków dla rozwoju klasy oligarchów, a ponadto osłabiło gospodarkę na tyle, że dziś zagrożona jest niepodległość kraju. Jak do tego doszło? Mimo popularności i aktywnego uczestnictwa Ludowego Ruchu Ukrainy (ukr. „Rukh”, *Народний Рух України*) w demonstracjach niepodległościowych w latach 1991-1992, Krawczuk z łatwością wygrał wybory prezydenckie, a lider Rukhu, Czornowił, uzyskał jedynie 23% poparcia. Pomimo, iż Krawczuk wygrał miażdżącą przewagą głosów, zawarł z Rukhem umowę, którą Kuzio i Wilson (1994, s. 41) nazwali „faustowskim paktem”: obiecał bowiem konsekwentnie popierać niepodległość pod warunkiem, że on sam i jego koledzy z byłej partii komunistycznej stanowić będą w nowym rządzie większość; innymi słowy — że **nie wszczęty zostanie proces lustracji**. Jak już wspomniano, obie strony transakcji umowy dotrzymały, w efekcie czego opóźnienia we wprowadzaniu reform gospodarczych powszechnie i dość wygodnie tłumaczono koniecznością uznania za priorytet procesu budowania narodu, czyli ukrainizacją instytucji państwowych, jego praw, struktur i symboli — o reformy ekonomiczne postanowiono zatroszczyć się później.

W tamtym okresie często powtarzano, że nie należy śpieszyć się z nadto z implementacją reform, ponieważ na

the least those of Gaidar in Russia in early 1992. There might have been less economists with “market” training in Ukraine than in Russia, Poland, or Czechoslovakia, but surely not than in the Baltics or faster moving neighbors like Moldova or Kyrgyz republic. Furthermore, the number of capable, knowledgeable individuals needed to lead the way was not great in any of the rapid reformer countries — they were counted in tens, not hundreds, and that many were available in Ukraine.

The Rukh opposition, despite the fact that it did not win the first Presidential election, still had considerable power. However, its major leaders were not convinced of the need to move on the economic front, and indeed argued against this as a philistine, dishonorable approach to building an independent Ukraine. Major Rukh figures often referred to economic reforms derisively as “kovbasna polityka” (sausage politics). A personal incident reflects very well this democratic forces’ view. In a York University Conference, organized in Toronto in the fall of 1993 to assess the new direction of independent Ukraine, both Viktor Pynzenyk, a member of Rukh and a reform-oriented economist, and I gave presentations suggesting that a strong economy must also be one of the pillars of nation-building. This was thought philistine by the diaspora crowd, and they euphorically concurred with the Kravchuk/Rukh position that this could be done later — in the words of the former, “after all, a baby must first crawl before it walks”.

Today, it is more widely accepted that the delays were a mistake. But back then many believed the reasons for the delay given by politicians to the public, like the priority of nation-building, the social pain of rapid reforms, the lack of knowledgeable “market” economists, were sincere and correct. In retrospect, though, one may question not only the objective validity of these arguments, but also the sincerity of the leadership. Is it possible that the real reason political leaders from former communist ranks delayed reforms was self-interest? Surely, it was not in the interest of the re-colored communist elite of Ukraine to move fast on economic reforms; like all former communist ruling classes, they were not happy to simply go away and let the changes occur: their aim was to try to retain elite power by having enough time to turn themselves into the new capitalists.

Ukrainie brakowało odpowiednio doświadczonych ekonomistów. Jednak za reformami opowiadało się wiele osób, zarówno w rządzie i parlamencie, jak i w kręgach lokalnych i zagranicznych doradców. Już w 1990-1991 roku zarówno ja, jak i Anders Aslund i inni znajdowaliśmy się w tej ostatniej grupie. Naszym celem było przekonanie osób znajdujących się u władzy o konieczności przeprowadzenia szybkich reform podobnych tym wprowadzonym w Polsce, albo chociaż tym autorstwa Gajdara w Rosji na początku 1992 roku. Ekonomistów zaznajomionych dobrze z gospodarką rynkową faktycznie było na Ukrainie mniej niż w Rosji, Polsce czy Czechosłowacji, jednak z pewnością co najmniej tylu, ilu w krajach bałtyckich czy szybciej postępujących na przód sąsiadach — w Mołdawii i Kirgistanie. Co więcej, w żadnym z krajów, które szybko przeprowadziły reformy, nie było olbrzymiego zapotrzebowania na wyszkolonych specjalistów — wystarczyło ich kilkudziesięciu, a nie kilkuset, a tylu z pewnością można było na Ukrainie znaleźć.

Znajdujący się w opozycji Ludowy Ruch Ukrainy (Rukh), pomimo iż nie wygrał wyborów prezydenckich, cieszył się za czasów pierwszego rządu znaczącymi wpływami. Jego liderzy nie tylko nie byli jednak przekonani o konieczności wprowadzania zmian na polu gospodarczym, ale wręcz uważali ich popieranie za filistyńskie i niehonorowe podejście do zadania budowania niepodległej Ukrainy. Najbardziej wpływowi działacze Rukhu reformy gospodarcze określali pogardliwie mianem “kovbasnej (kielbasianej, przy. tłum) polityki”. Poglądy te dobrze oddaje pewna anegdota; na poświęconej nowym kierunkom zmian na Ukrainie konferencji, zorganizowanej w York University w Toronto jesienią 1993 roku, zarówno Wiktor Pynzenyk, proreformatorski ekonomista i członek Rukhu, jak i ja sam, sugerowaliśmy podczas naszych wystąpień, że dbałość o silną ekonomię jest jednym z koniecznych elementów procesu budowania narodu. Diaspora ukraińska określiła nasze poglądy mianem filistyńskich i z entuzjazmem poparła plany Krawczuka i Rukh, by zająć się ekonomią w dalszej kolejności — cytując tego pierwszego „dziecko musi nauczyć się raczkować, zanim zacznie chodzić”.

Dziś co raz częściej uważa się, że opóźnienia (w reformach, przyp. tłum.) były błędem. Wówczas jednak wielu uważało je na usprawiedliwione i wynikające z jak najlepszych intencji, przyjmując za dobrą monetę tłumaczenia polityków o priorytetowej sprawie budowania narodu, kosztach społecznych reform czy braku

specjalistów od gospodarki rynkowej. Z perspektywy czasu można jednak nie tylko podważyć powyższe wyjaśnienia od strony merytorycznej, ale również zastanowić się nad szczerością wysuwających je polityków. Czy możliwym jest, że prawdziwe powody odsuwania reform przez liderów wywodzących się z byłego obozu komunistycznego były natury osobistej? Szybkie wprowadzenie reform gospodarczych nie leżało przecież w interesie występujących pod zmienionymi kolorami komunistycznych elit; jak wszyscy członkowie byłych komunistycznych klas rządzących nie chcieli przecież po prostu odsunąć się od władzy i patrzeć z boku na zmiany: ich celem było zyskanie na czasie tak, by móc pozostać przy władzy w nowym wcieleniu — jako kapitaliści.

3.2. Can early reform delays explain long-term performance?

3.2. Czy opóźnienia we wprowadzaniu reform mogą tłumaczyć długoterminowe wyniki?

That delays in reform implementation resulted in eventual poor performance is strongly suggested in the numerous charts and tables presented in this paper. The growing gap between market reform progress in Ukraine and Poland, as well as other countries, is repeatedly mirrored in the numbers for various indicators of performance, including the broadest of those measures, the HDI. But can the casual empiricism seen visually be tested more rigorously? Will the hypothesis that reform delays in early years are a significant variable in explaining later performance differences withstand econometric testing?

A rigorous quantitative analysis of the “too late” hypothesis just for Ukraine is not appropriate, as the thesis is a comparative one. Ukraine performed worse than the countries that did not delay reforms. Consequently, one needs to make this a comparative cross-country analysis demonstrating whether indeed in case of transition countries, those that liberalized earlier and more quickly, performed better. Indeed, a key lesson drawn from the Ukraine story is that the model of transition reforms and results is not as simple as past literature has made it. Instead, in this paper I will do the following. Firstly, using very crude OLS regressions, I shall demonstrate that there is enough indication of a positive correlation

Fakt, iż opóźnienia w implementacji reform skutkowały słabymi wynikami (gospodarczymi, przyp. tłum.) jest wyraźnie widoczny na licznych wykresach i w tabelach umieszczonych w niniejszej publikacji. Rosnąca przepaść pomiędzy postępem we wprowadzaniu reform wolnorynkowych na Ukrainie i w Polsce oraz innych krajach znajduje wielokroć odzwierciedlenie w wartościach różnorodnych wskaźników wydajności, łącznie z najszerszym z nich — HDI. Czy możliwe jest jednak przetestowanie w rygorystyczny sposób łatwych do zaprezentowania graficznie wyników empirycznych? Czy hipoteza mówiąca, iż opóźnienia we wprowadzaniu reform w pierwszych latach (niepodległości, przyp. tłum.) są istotną zmienną wyjaśniającą różnice w wynikach gospodarczych, okaże się prawdziwa po przeprowadzeniu testów ekonometrycznych?

Przeprowadzenie rygorystycznej analizy ilościowej dla tezy mówiącej o „zbyt późnych” działaniach dla samej Ukrainy jest niewystarczające, jako że postawiona hipoteza jest natury porównawczej. Wyniki gospodarcze Ukrainy są gorsze od wyników państw, które reform nie odwlekały. Celem sprawdzenia, czy rzeczywiście te kraje transformacji, w których proces liberalizacji przebiegł wcześniej i szybciej, poradziły sobie lepiej pod względem gospodarczym, konieczne jest więc przeprowadzenie

between early liberalization and long-term performance to merit further exploration. Secondly, I will draw out from the Ukraine's story a conceptual model labeled "the reform commitment model of transition", which would allow for a more sophisticated and thorough testing for the causal relations amongst the following key elements in transition: the initial political economy changes, the degree of commitment to reforms in society and the elites, the path and pace of reforms followed, the interrelations among the three major policy areas: stabilization, liberalization, and institutional development — and finally the consequent performance of the economy and social standards.

Main points of transition growth literature

But first let me present a very brief summary of the empirical literature of growth in transition. As early as 1996-1997, the first econometric analyses of growth determinants in transition economies began to appear. De Melo et.al. (1996) mostly found that progress of reforms did have a positive effect, but so too did other variables tested like inflation or budget control, historical dummies for distance and length of the communist experience. This early equations were mostly testing not positive growth performance, but a spectrum of lesser or greater degree of GDP decline — though several Central European countries did begin to show positive growth rates from about 1994. Surveys or meta studies started in 2001 (Havrylyshyn), and continued to recent years: Campos and Coricelli (2002) and Babestski and Campos (2007). Many of these firmly pointed to the positive role of reforms, but also of initial conditions, financial stability, and sometimes of institutional quality. Others obtained results that indicated that reforms were not statistically significant, but institutions were. For the most part it seemed that no single variable dominated the econometric results and most recognized that both reforms and institutions in some way mattered. The debate on which variable was more important, and on the relative role of liberalization and institutions, continues to the present day. As noted, Hartwell (2013) demonstrates that while institutions may indeed play a large role in determining growth performance, the arguments of Kolodko (2004), and others that the push for early liberalization somehow impeded institutional development has little basis in reality. Indeed, the evidence of Figure 2 in this paper further confirms his conclusion.

przekrojowej analizy porównawczej. Najważniejszą lekcją, jaką można wyciągnąć analizując przypadek Ukrainy, jest fakt, iż modelowanie reform przejściowych i ich rezultatów nie jest tak proste, jak twierdzono w przeszłości w literaturze przedmiotu. W niniejszym opracowaniu zrobię więc co następuje; po pierwsze, za pomocą bardzo prostych regresji liniowych MNK (Metody Najmniejszych Kwadratów, przy. tłum.) zademonstruję, że istnieją dostateczne dowody na istnienie pozytywnej korelacji pomiędzy wczesnym przeprowadzeniem procesu liberalizacji a długoterminowymi wynikami gospodarczymi, aby wartym było przeprowadzanie dalszych badań. Po drugie, na bazie historii Ukrainy stworzę model koncepcyjny, który określam mianem „modelu okresu przejścia wedle stopnia zaangażowania w reformy”, który to pozwoli na bardziej wyrafinowane i gruntowne zbadanie relacji przyczynowo skutkowych pomiędzy następującymi kluczowymi czynnikami procesu transformacji: początkowymi zmianami gospodarczymi, stopniem zaangażowania społeczeństwa i elit w proces implementacji reform, ścieżką i tempem wprowadzanych reform, zależnościami między trzema głównymi obszarami polityki: stabilizacją, liberalizacją i rozwojem instytucjonalnym, a także osiągniętymi w rezultacie wynikami gospodarczymi i normami społecznymi.

Najważniejsze tezy literatury dynamiki transformacji

Najpierw pozwolę sobie jednak omówić pokrótce literaturę empiryczną dotyczącą okresu przejściowego. Już w latach 1996-1997 pojawiły się pierwsze ekonometryczne analizy determinantów wzrostu w gospodarkach okresu przejściowego. De Melo et.al. (1996) wykazał, że postęp w implementacji reform miał pozytywne skutki, jednak podobne efekty uzyskiwano przy testowaniu innych zmiennych takich jak inflacja czy kontrola budżetu, a także historycznych zmiennych fikcyjnych dla czasu trwania okresu komunistycznego. Te wczesne rozważania dotyczyły zwykle nie wzrostu gospodarczego, ale mniejszych lub większych spadków PKB — choć kilka krajów środkowoeuropejskich osiągnęło dodatnie tempo wzrostu już ok. 1994 roku. Badania i metaanalizy pojawiły się już w 2001 roku (Havrylyshyn) i powstają do dziś (patrz: Campos i Coricelli (2002) lub Babestski i Campos (2007)). Wiele z nich wskazywało na pozytywną rolę reform, ale też warunków początkowych, stabilności finansowej, a czasami także jakości instytucji. Inne dowodziły, że reformy nie są statystycznie istotne, w przeciwieństwie do instytucji. Wydaje się,

Some simple correlations of early reforms and long-term growth

Let me now turn to some very indicative and simple OLS regression results to support the qualitative argument above that delayed reforms were a major explanation for Ukraine's (and others') poor performance. The full definition of variables, data, and regression results are shown in the Appendix. Figure 8 provides a crude confirmation of the hypothesis indicated visually in the various figures presented above: that countries which undertook a large early jump in basic liberalizing reforms, performed best even in the long-run the fit is not very high ($R^2=0.32$, Regression 6, Appendix, Table A.3), suggesting other important determinants are missing, and the scatter itself suggests possible non-linearity. The conceptual "reform commitment model" outlined below will in fact propose there are undoubtedly other significant determinants, and that the relationship amongst all the variable is surely non-linear and simultaneous — which cannot be captured by a simple OLS regression. Nevertheless, the casual empiricism in the first part of the paper seems to be confirmed by this simple correlation.

That there is something not yet understood in the literature about the special position of the (non-Baltic) FSU countries is suggested by the results here: when an FSU dummy is used, they are significant and negative: that is something about being located in this region that impedes performance. One possibility is the lack of any serious lustration; another is the difficulty or lack of interest in tying the country to the EU anchor — a limited commitment to "go West".

Yet another hint for constructing an ex-post transition models in Regression 5, explaining short-term growth to 2000, is Liberalization being positive, and Institutions — negative. In Regression 8, explaining long-term performance, Institutions also became positive. This is entirely consistent with the notion noted earlier (Hartwell 2013; Havrylyshyn and van Rooden 2003) that institutions can lag behind liberalization without harming growth if they are eventually put in place. It is also consistent with a new idea set forth below, that those society leaders who are committed to liberalization, are also committed to *eventual* institutional development.

że żadna zmienna nie zdominowała wyników badań ekonometrycznych, natomiast większość przyznawała, że zarówno reformy, jak i instytucje, są w jakimś stopniu istotne. Debata na temat tego, która zmienna ma największe znaczenie, oraz jaką rolę pełnią liberalizacja i instytucje, trwa do dziś. Jak już zostało nadmienione, Hartwell (2013) dowodzi, że choć instytucje mogą odgrywać znaczącą rolę w determinowaniu poziomu wzrostu gospodarczego, argumenty Kołodki (2014) i innych, którzy twierdzi iż liberalizacja w jakiś sposób hamuje rozwój instytucjonalny, są bezpodstawne. Prawdziwość tezy tej potwierdza Wykres 2.

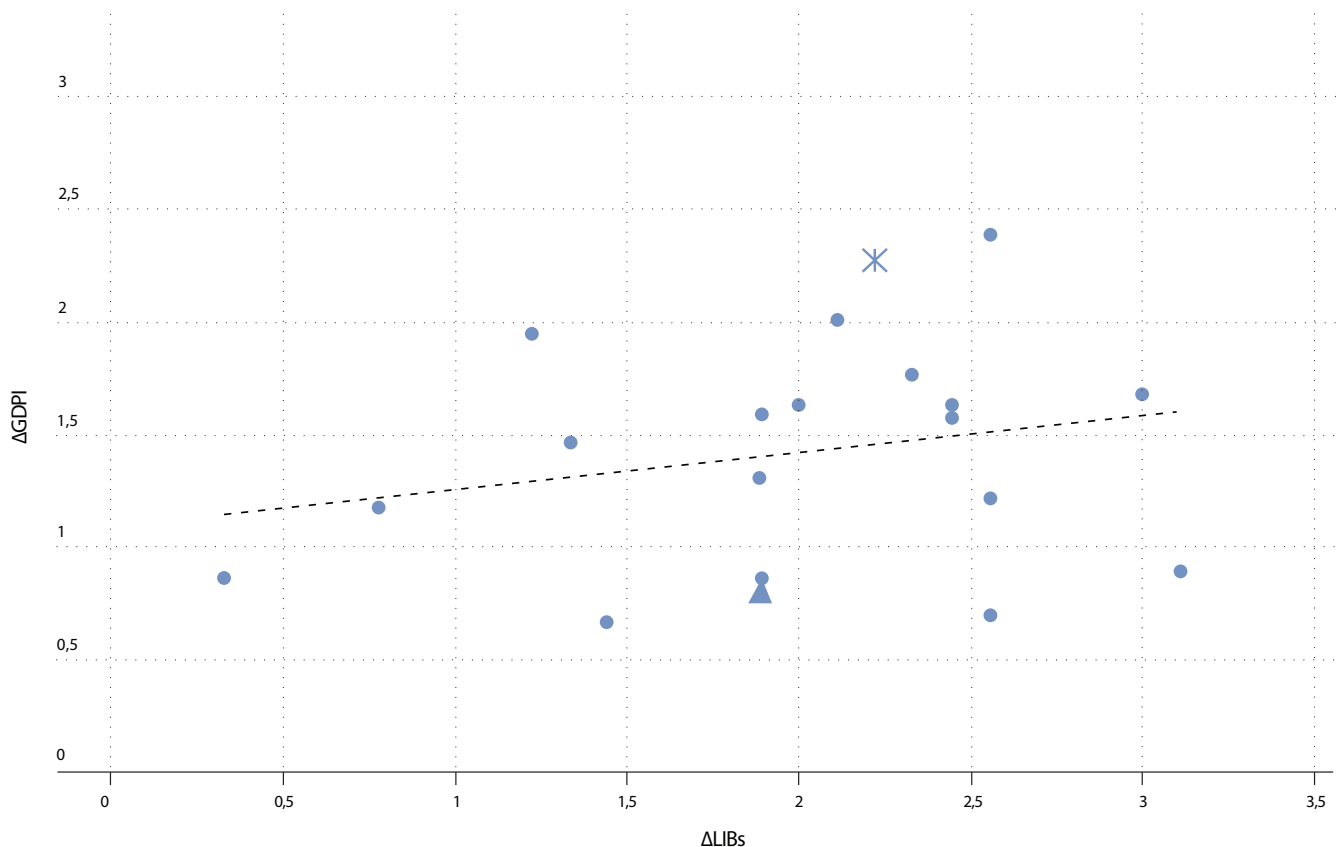
Kilka prostych powiązań pomiędzy wczesną implementacją reform a długoterminowym wzrostem gospodarczym

Pozwolę sobie teraz przejść do przedstawienia kilku bardzo znaczących wyników prostej regresji MNK potwierdzających tezę natury jakościowej, iż opóźnienia w reformach w dużym stopniu tłumaczą słabe wyniki gospodarcze Ukrainy (i innych państw). Pełne definicje zmiennych, dane, oraz wyniki regresji znajdują się w Załącznikach. Wykres 8 potwierdza w prosty sposób hipotezę ukazywaną graficznie na znajdujących się w niniejszym opracowaniu wykresach: państwa, które na początku zdecydowały się na poważny krok i postawiły na podstawową liberalizację, radziły sobie o wiele lepiej nawet w długim okresie. Wyniki nie są determinujące ($R^2=0.32$, Regresja 6, Załączniki, Tabela A.3), co oznacza że w modelu brakuje innych istotnych czynników, otrzymany rozrzut sugeruje natomiast potencjalną nielineowość. Konceptyjny „model okresu przejścia wedle stopnia zaangażowania w reformy” naszkicowany poniżej zakłada, że bezdyskusyjnie istnieją inne ważne determinanty, a także, że relacja pomiędzy wszystkimi zmiennymi nie jest z całą pewnością liniowa i jednoczesna, czego niestety nie da się wykryć za pomocą prostej regresji MNK. Mimo to wyniki empiryczne zaprezentowane w pierwszej części pracy wydają się być potwierdzone przez tę prostą korelację.

Otrzymane wyniki sugerują, że literatura nie wyjaśnia w pełni specjalnej sytuacji (nie bałtyckich) krajów byłego ZSSR (FSU): przy użyciu zmiennej fikcyjnej FSU okazuje się ona istotna i negatywna; wydaje się, że sam fakt bycia położonym w tym regionie hamuje rozwój. Jedną z możliwych odpowiedzi jest brak jakiegokolwiek poważnej lustracji; inną — trudności lub brak zainteresowania w przyłączeniu do UE — ograniczone zaangażowanie w "westernizację".

Słuszność konstruowania ex-post modelu transformacji potwierdza również fakt, że w Regresji 5, wyjaśniającą wzrost w krótkim okresie w 2000 roku, zmienna Liberalizacja przyjmuje wartości dodatnie, Instytucje natomiast — ujemne. Jest to całkowicie spójne z przedstawionym wcześniej stwierdzeniem (Hartwell, 2013; Havrylyshyn i van Rooden, 2003), że rozwój instytucjonalny może być opóźniony w porównaniu z procesem liberalizacji, nie blokując jednocześnie wzrostu gospodarczego *pod warunkiem*, że ostatecznie osiąga ekwilibrjum. Jest to również spójne z tezą, iż społeczeństwa/liderzy oddani idei liberalizacji popierają także wsparcie w którymś momencie rozwoju instytucjonalnego.

Figure 8: Scatter and fit for Transition Progress Index — liberalization change in first 4 years of transition and ratio of GDP per capita 2013/1989 / Wykres 8: Rozproszenie i Wskaźniki Przejścia EBRD — zmiany w liberalizacji w ciągu 4 pierwszych lat transformacji a PKB per capita 2013/1989

Source: Author's computations using data from European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), Annual Transition Reports and World Bank's, World Development Indicators.

Źródło: Wyczerpanie autora na bazie Rocznych Sprawozdań Przejściowych Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju (EBRD), oraz Wskaźników Rozwoju 'Świata Banku Światowego.

3.3. Towards a “reform commitment” model

3.3. W stronę modelu „zaangażowanego w reformy”

While the larger part of economic literature on transition addresses the question of how different reform strategies affect eventual performance, the part of it penned by political scientists gives more prominence to the question of why different countries chose different reform strategies.¹⁸ Here, I take inspiration from the story of Ukraine’s relative failure, to suggest how the two strands of literature could be best combined into an ex-post model of transition.

This paper has reviewed for Ukraine the quantitative measures of economic reform progress on the one hand, and various measures of eventual economic performance after 25 years of transition on the other. To make this more realistic and meaningful, the analysis has been put as a comparison with other transition economies, especially Poland. The clear conclusion is that Ukraine has lagged far behind the majority of countries in moving to a market economy and in a seeming consequence, fell far behind in economic and social performance. While several others have also been slow in reforming, Ukraine is unique because of a very late start. A deeper investigation of how this happened points to a relatively new interpretation of the complex process of transition, relating the political economy of how communism was ended, the choices made about reforms in the beginning, the subsequent path of liberalizing and institutional reforms, and finally — the consequent economic and social performance.

A new model would start with the idea that the degree of commitment to reform in society and among leaders determines how quickly reform begins and how resolutely it proceeds. For econometrics, the first major problem is how to measure “commitment”. One option is to use a proxy, such as how quickly government policy deals with inflation — notably, this was a policy that all sides in the early transition debates agreed on necessarily being the first step. Some more sophisticated econometric techniques — instrumental variable for example — are also a possibility. Next, the model must go beyond simple bi-variate correlations of the OLS type, and recognize that the political economy of transition involves a lot of simultaneity and feedback loops. Thus, for example, since institutions are more difficult and take more time to change, the earlier liberalization reforms are

Podczas gdy większość literatury ekonomicznej okresu transformacji skupia się na pytaniu, jak różne strategie implementacji reform wpływają na rzeczywiste wyniki gospodarcze, analizy autorstwa politologów próbują wytłumaczyć, dlaczego różne kraje obierają różne strategie jej implementacji¹⁸. W niniejszym opracowaniu posiłkuje się historią relatywnej porażki Ukrainy aby pokazać, jak te dwa nurty w literaturze mogłyby zostać połączone, tworząc ex-post model transformacji.

W pracy przedstawione są ilościowe miary postępu reform na Ukrainie z jednej strony, oraz różne miary wyników gospodarczych tego kraju po 25 latach okresu przejściowego z drugiej. W celu urealnienia i wzmocnienia analizy, przeprowadzona została ona w porównaniu do innych gospodarek państw transformacji, zwłaszcza Polski. Oczywistą konkluzją jest, że Ukraina pozostała daleko w tyle za większością krajów na polu wprowadzania gospodarki rynkowej oraz — jak się wydaje, w rezultacie powyższego — na polu wyników gospodarczych i sytuacji społecznej. Choć kilka innych państw wprowadzało reformy równie opieszale, nikt nie rozpoczął tego procesu tak późno, jak Ukraina. Bardziej dogłębna analiza powodów takiej sytuacji prowadzi do relatywnie nowej interpretacji złożonego procesu transformacji, łączącej w sobie ekonomię polityczną tego, jak zakończył się komunizm, analizę początkowych decyzji dotyczących reform, następującego w dalszej kolejności procesu liberalizacji i reform instytucjonalnych, a wreszcie także będących efektem końcowym wyników gospodarczych i sytuacji społecznej.

Nowy model zawierałby przede wszystkim tezę, że stopień zaangażowania w proces reform w społeczeństwie i wśród liderów politycznych determinuje, jak szybko proces implementacji reform się rozpocznie i jak szybko będzie przebiegał. Pierwszym poważnym wyzwaniem dla ekonometryka będzie tutaj zmierzenie „zaangażowania”. Jedną z możliwości jest użycie zamiennika — na przykład zbadanie, jak szybko rząd uporał się z inflacją; krok, co do którego wszyscy uczestnicy wczesnych debat zgadzali się, że powinien być tym pierwszym. Możliwe było również użycie bardziej zaawansowanych technik ekonometrycznych, takich jak zmienne instrumentalne. Co więcej, model musi wykraczać poza prostą analizę dwuzmiennową, taką jak w MNK, i brać pod uwagę,

conducted, the faster institutions can follow. And, of course, both liberalization and institutions are a cause of future growth. This is not the place for a more detailed and rigorous specification of such a model, but one last point merits attention. With such a huge new set of data for 25+ years, and nearly thirty countries, as well as numerous variables, coming up with a new, quite sophisticated econometric specification should be possible.

że w ekonomii polityczna transformacja występuje wiele symultaniczności oraz pętli sprzężenia zwrotnego. Dla przykładu, skoro reforma instytucji jest skomplikowana i zabiera więcej czasu, im więcej reform liberalizujących zostanie przeprowadzonych szybko, tym więcej instytucji pójdzie w ich ślady. A jak powszechnie wiadomo, zarówno liberalizacja, jak i zmiany instytucjonalne, są źródłem przyszłego wzrostu. Nie jest to miejsce na bardziej szczegółowy i rygorystyczny opis proponowanego modelu, jednak przynajmniej jeden punkt przykuwa uwagę — przy tak olbrzymich zbiorach danych z ponad 25 lat okresu przejściowego dla ponad 30 państw i przy użyciu licznych zmiennych, duże bazy danych powinny pozwolić na stworzenie dość wyszukanego modelu ekonometrycznego.

Conclusions

Wnioski

The first aim of this paper was to describe what happened to Ukraine's transition since the independence, using the now vast amount of available data, and in comparison with other post-communist countries, particularly its very similar neighbor, Poland.

The most striking conclusion is that starting from a roughly similar point as Poland, Ukraine has fallen far behind both on the reform progress and performance measures. This widening gap is best exemplified by the time-path for EBRD's measure, Transition Progress Index (TPI) and that of GDP per capita. To test the robustness of this conclusion, a large number of different indicators have also been used, and they all show the same basic trend. This pairwise comparison is of great political significance within Ukraine, but it is not unique to these two countries, being relevant also more broadly for the Central Europe group of countries in comparison to the Former Soviet Union (FSU) group.

Looking more narrowly into these data, two additional facts merit emphasis. Firstly, Ukraine's significant lag in economic reforms is not mirrored by its path of democratization. While most other FSU countries also did poorly on moving to democracy, with only limited initial improvements in early years and the strong trend of reversal to authoritarianism, in Ukraine, despite some vacillations, a much more steadfast democratizing path was followed. Anyone reading news about the region will understand this, being familiar with its two democratizing street revolutions: the Orange Revolution of 2004, and Euromaidan Revolution 2013-2014. Secondly, with 25 years of data, it is easy to reveal the "mythological nature" of the early shock therapy arguments.

The last point is that the clear failure of Ukraine relative to Central Europe — and I contend its own potential — is not all bad news. Ukraine has — despite its lags — moved forward considerably from the Soviet period. Three achievements are worth noting. First, the standard of living of most of its population — and certainly the urban population — is much improved. The second achievement is extensive globalization with a big jump in the trade/GDP ratio — which has probably achieved its expected equilibrium — and a considerable shift of export orientation away from Russia and other FSU

Niniejsze opracowanie miało na celu opisanie historii transformacji na Ukrainie od momentu uzyskania niepodległości przy użyciu dostępnych obecnie w ogromnych ilościach danych i w porównaniu do innych państw postkomunistycznych, a przede wszystkim — jej bardzo podobnej sąsiadki, Polski.

Najbardziej uderzającym wnioskiem jest to, że choć Ukraina startowała z mniej więcej tego samego miejsca, co Polska, obecnie zarówno pod względem postępu reform, jak i wyników gospodarczych, pozostaje za nią daleko w tyle. Tę rosnącą przepaść najłatwiej dostrzec można śledząc zmiany w wartościach miary stworzonej przez EBRD, czyli Wskaźników Przejścia, a także PKB per capita. Celem przetestowania słuszności tego wniosku użyto wiele różnych miar, wszystkie pokazały jednak ten sam podstawowy trend. Takie porównanie między dwoma krajami, pomimo iż na samej Ukrainie ma olbrzymie znaczenie polityczne, nie jest w żaden sposób wyjątkowe i można je traktować jako modelowe porównanie między krajami Europy Środkowowschodniej a państwami byłego Związku Radzieckiego (FSU).

Patrząc na dostępne dane w nieco bardziej wąski sposób, należy podkreślić dwa dodatkowe fakty. Po pierwsze, znaczne opóźnienia w implementacji reform na Ukrainie nie odzwierciedlają jej drogi do demokracji. Podczas gdy większość krajów byłego ZSRR nie radziła sobie najlepiej z procesem demokratyzacji, Ukraina — pomimo jedynie częściowych zmian na lepsze w pierwszych latach przemian i silnej tendencji powrotu do autorytaryzmu, a także pomimo pewnych wahań — o wiele wytrwalej podążała ścieżką demokratyzacji. Zrozumie to każdy(a) śledzący(a) informacje na temat wydarzeń w regionie, choćby ze względu na dobry wgląd w dwie rewolucje: pomarańczową w 2004 roku i Euromajdan w latach 2013-2014. Po drugie, będąc w posiadaniu danych z ostatnich 25 lat, relatywnie łatwo jest ujawnić, w jaki sposób mitologizowana była i jest terapia szokowa.

Ostatnią rzeczą, o której warto w tym temacie wspomnieć jest fakt, że chociaż Ukraina pomimo całego swojego potencjału odniosła relatywną porażkę w porównaniu do Europy Centralnej, w kilku obszarach poradziła sobie nie najgorzej i od czasów sowieckich poczyniła znaczne postępy. Trzy osiągnięcia zasługują na szczegól-

countries towards the EU and Asia. The third achievement is not an economic one per se, but too important to ignore in any assessment of 25 years of change: Ukraine as a separate, sovereign nation that has been not only officially recognized in all international fora, but widely accepted as a nation distinct from Russia by people around the globe.

The second aim of the paper was to explain why Ukraine's transformation lagged. First, using non-quantitative historical evidence the paper presents an admittedly revisionist argument, that the willingness of Rukh — the main democratic and opposition movement — to allow former ruling communists led by President Kravchuk to run the government, resulted in a probably intentional delay in reforms. The reform delays in 1992-1994 were also the immediate cause of the embryonic evolution of an oligarch class; these new capitalists were of course interested in the private ownership part of a capitalist economy, but not in the market competition component of Adam Smith's famous invisible hand. Thus, the second revisionist argument of this paper is that oligarch formation started not under Kuchma, but under Kravchuk — though there is little doubt that they were nurtured and matured during Kuchma's second term (1998-2004).

The paper goes on to argue its central hypothesis — that the economic reforms being too late, too little, and then too slow, was the most important explanation of the poor economic performance. This is admittedly a sort of casual empiricism, based on the striking similarity of the "widening gap" for the inputs (reforms) and the outputs (performance) seen in the many charts in scientific papers. These comparisons are indeed visually powerful, but of course cannot be treated as a conventional rigorous test of the hypothesis.

Therefore, some very crude OLS regressions were done, and despite the weak results they do seem to be consistent with the hypothesis, enough so to encourage further research on this hypothesis. These crude correlations show significance for the pace of liberalization (measured as a four-year change in TPI) as a factor in explaining economic performance, not only in the first decade, but also over the full quarter century. They are also consistent with the arguments made by some analysts that institutional development in first years is less important than liberalization, but over time it becomes a very significant determinant of performance.

ne wyróżnienie. Po pierwsze, standard życia większości populacji — zwłaszcza tej zamieszkałej w miastach — uległ zdecydowanej poprawie. Po drugie, dokonał się na proces intensywnej globalizacji, łącznie ze znacznym polepszeniem wielkości handlu zagranicznego w stosunku do PKB — która najprawdopodobniej osiągnęła zamierzone ekwilibrium — i równie istotnym zwiększeniem eksportu do krajów EU i Azji kosztem Rosji i innych byłych republik radzieckich. Trzecie ważne osiągnięcie nie jest natury ekonomicznej per se, jest jednak zbyt istotne by je pominąć przy jakichkolwiek podsumowaniach ostatnich 25 lat: status Ukrainy jako niezależnego, odrębnego państwa narodowego nie jest być może uznawany przez wszystkie fora międzynarodowe, jednak wszędzie na świecie Ukraińcy uważani są za odrębną od Rosji nację.

Drugim celem niniejszej pracy było wyjaśnienie, dlaczego proces transformacji na Ukrainie przebiegał tak powoli. Po pierwsze, używając jakościowych danych historycznych w artykule przedstawiono rewizjonistyczną tezę, że przyzwolenie ze strony głównej demokratycznej opozycji — Rukhu — na pozostanie przy władzy byłych komunistów, którym przewodniczył prezydent Kravczuk, doprowadziło do powstania najprawdopodobniej zamierzonych opóźnień we wprowadzaniu reform. Opóźnienia te, powstałe w latach 1992-1994, były ponadto bezpośrednią przyczyną narodzenia się klasy oligarchów; ci nowi kapitaliści byli oczywiście zainteresowani gospodarką kapitalistyczną, dopóki oznaczała ona zezwolenie na własność prywatną — wolna konkurencja istniejąca dzięki słynnej niewidzialnej ręce Adama Smitha była już jednak nie po ich myśli. Tak więc druga rewizjonistyczna teza tej analizy brzmi następująco: klasa oligarchów zaczęła formować się nie za Kuchmy, lecz za Kravczuka — choć nie ma wątpliwości co do tego, że za drugiej kadencji tego pierwszego, w latach 1998-2004, miała wszelkie warunki ku temu, by się rozwijać i w pełni wykształcić.

W dalszej części przedstawiona jest najważniejsza hipoteza — to, że reformy ekonomiczne były wprowadzane zbyt późno, w niedostatecznym stopniu, i zbyt powoli, najlepiej wyjaśnia słabe wyniki (Ukrainy, przyp. tłum.). Jest to co prawda rodzaj pewnego empirycznego związku przyczynowo skutkowego, opartego na obserwacji uderzającego podobieństwa pomiędzy rosnącą przepaścią pomiędzy nakładem (mowa o wspomnianym na początku analizy równaniu, przyp. tłum) (reform) i wynikami (sytuacją gospodarczą), widocznego na wielu

The weakness of the results also strongly suggests that many other factors do indeed play a role, and that a properly specified conceptual model needs to incorporate a more complex set of cause-effect relations.

z zaprezentowanych w niniejszym opracowaniu wykresów. Porównania te — choć efektowne pod względem wizualnym — nie stanowią oczywiście rygorystycznego testu hipotezy w tradycyjnym tego słowa znaczeniu.

W związku z tym przeprowadzono bardzo podstawowe regresje MNK i choć ich rezultaty są dość słabe, wydają się potwierdzać hipotezę i zachęcają do dalszego jej testowania. W świetle tych prostych korelacji tempo liberalizacji (mierzone przy pomocy zmiany wartości TPI na przestrzeni czterech lat) jest istotnym czynnikiem pomagającym wyjaśnić wyniki gospodarcze nie tylko w pierwszej dekadzie, ale na przestrzeni całego ćwierćwiecza. Są również spójne z argumentami wysuwanymi przez niektórych analityków, twierdzących że rozwój instytucjonalny we wczesnych latach jest mniej istotny od liberalizacji, z biegiem czasu staje się jednak istotnym determinantem rozwoju gospodarczego. Słabość wyników przeprowadzonej regresji sugeruje ponadto, że w procesie tym rolę odgrywa wiele dodatkowych czynników, a w prawidłowo skonstruowanym modelu koncepcyjnym należy uwzględnić istnienie bardziej skomplikowanych związków przyczynowo skutkowych.

Endnotes

Przypisy

¹ I wish to thank the CASE – Center for Social and Economic Research and mBank, Warsaw Poland, for the support in writing this paper, including an opportunity to present a first draft at a mBank-CASE Seminar No. 135 that took place on December 18, 2014 in Warsaw. For many useful comments and suggestions I am grateful to Ewa Balcerowicz and Christopher Hartwell, as well the participants of the Seminar. Efficient and rapid research assistance was provided by Xiaofan Meng of George Washington University. Katarzyna Sidlo provided excellent editing.

² A more thorough analysis of the political and economic forces underlying the nature of reforms is found in Havrylyshyn (2014).

³ Indeed, if anything we would provocatively suggest the surprise is that they were not reversed, and even show a very slight uptrend. We leave that to others to investigate.

⁴ We use the term Central Europe here to include Baltic countries unless specifically qualified.

⁵ As it was labeled by the well-known Hungarian economist, Janos Kornai (1994).

⁶ One instance of a new capitalist-future oligarch, Landyk, can be cited. He was Minister of Industry under Kravchuk, today major shareholder of the NORD appliances factories in the Donbas.

⁷ Moldova did not have a color revolution, but is fascinating under-studied case, slowly but surely, under a communist party government (Voronin) moving up and up, forward and forward.

⁸ I use values of GDP per capita in USD over the long term rather than GDP growth rates, as the latter are done in domestic currency and miss out on effect of

¹ Pragnę podziękować CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, mieszczącemu się w Warszawie, za wsparcie przy pracach nad niniejszym opracowaniem, oraz możliwość zaprezentowania jego pierwszej wersji podczas 135. Seminarium mBank-CASE, które odbyło się 18 grudnia 2014 roku w Warszawie. Jestem wdzięczny Ewie Balcerowicz i Christopherowi A. Hartwellowi, a także uczestnikom Seminarium, za liczne trafne uwagi i sugestie. Za sprawną i szybką pomoc w pracach nad artykułem dziękuję Xiaofan Meng z George Washington University, za dokładną edycję i korektę tekstu — Katarzynie Sidło.

² Bardziej dogłębna analiza przyczyn natury politycznej i ekonomicznej leżących u podstawy reform znajduje się w Havrylyshyn (2014).

³ W zasadzie można tu zaryzykować nieco prowokacyjna tezę, że nie tylko nie zostały cofnięte, ale wręcz — w ograniczonym stopniu — kontynuowane. Zbadanie tej kwestii pozostawiam jednak innym.

⁴ Europa Środkowa oznacza tutaj również kraje Bałtyckie, o ile nie zaznaczone jest inaczej.

⁵ Jak określił ją znany węgierski ekonomista, Janos Kornai (1994).

⁶ Jednym z przykładów takiego kapitalisty — przyszłego oligarchy jest Landyk. Podczas prezydentury Krawczuka pełnił funkcję Ministra Przemysłu, dziś jest głównym udziałowcem fabryki sprzętu gospodarstwa domowego NORD w Donbasie.

⁷ Mołdawia nie przeszła „kolorowej” rewolucji, jest jednak fascynującym, choć mało zbadanym, krajem który pod rządami komunistycznej partii (Voronin) krok po kroku, powoli idzie do przodu.

⁸ Używam wartości PKB per capita w USD w dłuższej perspektywie, a nie stopy wzrostu PKB, jako że ta druga mierzona jest w walucie krajowej i nie oddaje efektu

productivity gains then translated into appreciation. Figure 2 shows nominal rather than PPP, though the latter also shows the same trend.

⁹ In Havrylyshyn (2006, 2007) the analytical argument is made that the economic success of CEB was indeed due to reform advancement, and that EU membership played a role, but not simply as pressure to reform, rather in a more complex circular causation between a country's inherent commitment to reform and the EU requirements.

¹⁰ Many comparative assessments use growth rates data, usually in local currency. This understates top performance as it misses the effect of productivity gains (Balassa-Samuelson effects). For this reason I use constant USD.

¹¹ Havrylyshyn (2006) provides a fuller statement of these two viewpoints including the issues of sequencing institutions before liberalization, and allowing the time to reestablish trading networks, wholesale-retail chains etc.

¹² At first used in appositive sense emphasizing therapy, it later became a handy rhetorical device for critics who of course emphasized the "shock", often with the glib modification "shock without therapy".

¹³ I thank Andrei Illarionov for pointing out that even to the present day Belarus remains a puzzle, which high subsidies from Russia are not quite enough to resolve. But Belarus is very much an outlier, the exception that proves the rule.

¹⁴ They did see a brief deterioration of HDI in the first 2-3 years not captured in the table.

¹⁵ But for Russian geo-strategic aims, 25% has been high enough to inflict a great cost to Ukraine's GDP through import restrictions —which are likely in violation of WTO rules.

wzrostu wydajności. Wykres 2 przedstawia produkt nominalny zamiast PPP, pomimo, iż obie wartości obrzucają tę samą tendencję.

⁹ Havrylyshyn (2006, 2007) dowodzi, że państwa Europy Środkowej i Bałtyckie zawdzięczają swój sukces postępom we wprowadzaniu reform, a wstąpienie do UE, choć odegrało znaczną rolę, to jednak nie poprzez wywieranie bezpośredniej presji na szybsze tempo implementacji zmian, ale raczej dzięki połączeniu wewnętrznej motywacji danego kraju z wyznaczającymi kierunek zmian dyrektywami europejskimi.

¹⁰ Wiele statystyk porównawczych wykorzystuje dane dotyczące stóp wzrostu, zazwyczaj w lokalnej walucie, tym samym zaniżając maksymalną wydajność, jako że nie uwzględniają efektu wzrostu produktywności (efektu Balassy-Samuelsona). Z tego powodu w niniejszym opracowaniu używam wartości w USD.

¹¹ Havrylyshyn (2006) zawiera dokładniejsze zestawienie tych dwóch punktów widzenia, podejmując także kwestię podejmowaniem się reform instytucjonalnych przed procesem liberalizacji, co daje więcej czasu na ponowne nawiązanie powiązań handlowych, sieci sprzedaży hurtowej i detalicznej itp.

¹² Termin ten początkowo używany był dla opisu tempa wprowadzania zastosowanych środków, jednakże z czasem jego krytycy zaczęli wykorzystywać niekorzystne konotacje wyrazu „szok”, przekuwszy termin w „szok bez terapii”.

¹³ W tym miejscu pragnę podziękować Andrei'owi Illarionowi za przypomnienie, że Białoruś do dziś pozostaje zagadką, nie do rozwiązania nawet przy pomocy hojnych subsydiów rosyjskich. Państwo to jest jednak raczej wyjątkiem od reguły, zgodnie z porzekadłem ją potwierdzającym.

¹⁴ Przez pierwsze 2-3 lata dał się jednak odczuć naznaczy spadek HDI, nie widocznym w zaprezentowanej tabeli.

¹⁵ Przy rosyjskich celach geostrategicznych, wspomniane 25% wystarczyło jednak, by wyrządzić PKB Ukrainy znaczne szkody przy pomocy — najprawdopodobniej sprzecznych z resztą z zasadami WTO — restrykcji importowych.

¹⁶ For Canadian-Ukrainians like the present author it has long been a source of irritation to always hear announcements of the USSR hockey team referred to as “the Russian team”, with about 20–25 of its players being Ukrainians.

¹⁷ This part of the paper is largely based on Havrylyshyn (2014).

¹⁸ An excellent example of such work is Bunce (1999) and Havrylyshyn (2006).

¹⁶ Dla osób posiadających jednocześnie obywatelstwo Kanady i Ukrainy, jak autor niniejszej pracy, niezwykle irytującym było zawsze przedstawianie drużyny hokejowej ZSSR jako Rosjan, tym bardziej że 20 z spośród 25 zawodników było Ukraińcami.

¹⁷ Ta część pracy oparta jest w dużej mierze na Havrylyshyn (2014).

¹⁸ Doskonałymi przykładami takich prac są Bunce (1999) i Havrylyshyn (2006).

Appendix

Załączniki

Table A.1: Definition of variables / Tabela A.1: Definicje Zmiennych

Variable/Zmienna	Description/Opis
ΔGDPs	The ratio of Year 2000 real GDP per capita (in 2005 US dollars) to Year 1990 real GDP per capita
ΔGDPI	The ratio of Year 2013 real GDP per capita (in 2005 US dollars) to Year 1990 real GDP per capita
ΔTPIs	The absolute change of TPI value from 1991 to 1995 (for FSU countries) or from 1989 to 1993 (for other countries)
ΔLIBs	The absolute change of LIB value from 1991 to 1995 (for FSU countries) or from 1989 to 1993 (for other countries)
ΔINSTs	The absolute change of INST value from 1991 to 1995 (for FSU countries) or from 1989 to 1993 (for other countries)
ΔTPII	The absolute change of TPI value from 1991 to 2000 (for FSU countries) or from 1989 to 2000 (for other countries)
ΔLIBI	The absolute change of LIB value from 1991 to 2000 (for FSU countries) or from 1989 to 2000 (for other countries)
ΔINSTI	The absolute change of INST value from 1991 to 2000 (for FSU countries) or from 1989 to 2000 (for other countries)
FSU	Dummy variable indicating FSU countries (FSU=1) or non FSU countries (FSU=0).

Table A.2: Data used in regressions / Tabela A.2: Dane użyte w regresji

Country/Kraj	FSU	GDP2000/ GDP1990	GDP2013/ GDP1990	Δ TPIshort	Δ TPILIBshort	Δ TPIIINSTshort	Δ TPIlong	Δ TPILIBlong	Δ TPIIINSTlong
Hungary	0	1.042218142	1.316451827	1.776666667	1.886666667	1.6	2.441666667	2.44	2.6
Poland	0	1.443798879	2.274889679	1.89	2.223333333	1.534	2.276666667	2.553333333	2.2
Slovak Republic	0	1.002668765	1.686369246	2.333333333	3	1.534	2.776666667	3.22	2.066
Slovenia	0	1.201254856	1.466859415	1.166666667	1.333333333	1.2	1.721666667	1.663333333	1.868
Latvia	0	0.845681193	1.639661724	1.721666667	2.443333333	0.8	2.498333333	3.33	1.666
Lithuania	0	0.761480977	1.57573698	1.888333333	2.443333333	1.134	2.445	3.11	1.868
Albania	0	1.219514449	2.389913454	1.278333333	2.556666667	0.066	2.166666667	3.22	1.068
Bulgaria	0	0.945180793	1.63867667	1.333333333	2	0.6	2.388333333	3	1.666
FYR Macedonia	0	0.893336768	1.184230473	0.555	0.776666667	0.266	1.443333333	1.443333333	1.334
Romania	0	0.870785354	1.589642433	1.278333333	1.89	0.4	2.276666667	3.11	1.4
Serbia	0	0.560368414	0.863174496	0.166666667	0.333333333	0	-0.223333333	-0.446666667	0
Armenia	1	0.781294075	2.014924265	1.39	2.113333333	0.6	1.943333333	2.886666667	1.066
Azerbaijan	1	0.523767849	1.949129673	0.89	1.223333333	0.534	1.666666667	2.553333333	0.802
Georgia	1	0.407650975	0.863088382	1.278333333	1.89	0.6	2.331666667	3.22	1.266
Kazakhstan	1	0.762543519	1.765072501	1.5	2.333333333	0.734	2.055	2.776666667	1.332
Kyrgyz Republic	1	0.597036984	0.895013143	2.221666667	3.11	1.134	2.276666667	3.22	1.2
Moldova	1	0.36160399	0.704525218	1.945	2.556666667	1.2	2.056666667	2.78	1.266
Tajikistan	1	0.326132099	0.668894777	1.055	1.443333333	0.4	1.721666667	2.443333333	0.6
Russian Federation	1	0.680789814	1.217834617	1.778333333	2.556666667	1	1.831666667	2.443333333	1
Ukraine	1	0.458466995	0.809730262	1.445	1.89	1	1.888333333	2.443333333	1.2

Table A.3: Regression Results / Tabela A.3: Wyniki regresji

Independent Variables	Dependent Variables								
	ΔGDP_s	ΔGDP_s	ΔGDP_s	ΔGDP_I	ΔGDP_I	ΔGDP_I	ΔGDP_I	ΔGDP_I	ΔGDP_I
Label	1	2	3	4	5	6	7	8	9
$\Delta TPIs$	0.1 (0.37)		0.012 (0.96)	0.12 (0.55)		-0.76 (0.09)			
$\Delta LIBs$		-0.003 (0.98)	0.11 (0.57)		0.23 (0.29)	0.76 (0.03)*			
$\Delta INSTs$		0.18 (0.48)			-0.16 (0.64)				
$\Delta TPII$							0.27 (0.00)**		-0.65 (0.16)
$\Delta LIBI$								0.12 (0.31)	0.69 (0.04)*
$\Delta INSTI$								0.22 (0.35)	
FSU			-0.46 (0.00)**			-0.49 (0.05)*			-0.65 (0.01)*
Constant	0.64 (0.00)**	0.65 (0.00)**	0.76 (0.00)**	1.25 (0.00)**	1.11 (0.00)**	1.23 (0.00)**	0.89 (0.00)**	0.81 (0.00)**	1.24 (0.00)**
P-value of F-tatistics	0.37	0.49	0.0006**	0.55	0.53	0.04*	0.00*	0.00*	0.007**
Adjusted R-squared	0.03	0.08	0.6	0.02	0.07	0.32	0.1	0.15	0.37

Bibliography

Literatura

1. Aslund, Anders. *How Ukraine Became a Market Economy and Democracy?* Washington D.C.: The Peterson Institute For International Economics, 2009.
2. Aslund, Anders and Simeon Djankov (eds.). *The Great Rebirth: Lessons from the Victory of Capitalism over Communism.* Washington DC.: Peterson Institute for International Economics, 2014.
3. Babelskii, Ian and Nauro Campos. Does Reform Work? *An Econometric Examination of the Reform-Growth Puzzle?* IZA Discussion Paper No. 2638, Bonn (Feb. 2007).
4. Balcerowicz, Leszek. *Post-Communist Transition Some Lessons.* London: Institute of Economic Affairs, 2002.
5. Broadman, Harry G. *From Disintegration to Reintegration: Eastern Europe and the Former Soviet Union in International Trade.* Washington D. C.: The World Bank, 2005.
6. Bunce, Valerie. "The Political Economy of Post-Socialism". *Slavic Review* Vol. 58, No. 4 (1999): pp. 756-93.
7. Campos, Nauro and Brizio Coricelli. "Growth in transition: What We Know, What We Don't, and What We Should". *Journal of Economic Literature* Vol. XL (Sept. 2002).
8. De Melo, Martha, Cevdet Denizler and Alan Gelb. "From Plan to Market: Patterns of Transition" in *Macroeconomic Stabilisation in Transition Economies.* Edited by Mario I. Blejer and Marko Skreb, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1997.
9. Hartwell, Christopher. *Institutional Barriers in the Transition to Market.* Houndmills, UK: Palgrave MacMillan, 2013.
10. Havrylyshyn, Oleh. "Recovery and Growth in Transition: A Decade of Evidence". IMF Staff Papers Vol.48. Special issue *Transition Economies: How Much Progress*, 2001.
11. Havrylyshyn, Oleh and Ron Van Rooden. "Institutions Matter in Transition, But So Do Policies". *Comparative Economic Studies* Vol.45 (1). (2003): 2-24.
12. Havrylyshyn, Oleh. "Growth Recovery in CIS Countries: The Sufficient Minimum Threshold of Reform". *Comparative Economic Studies* Vol.26. (2008): 1-26.
13. Havrylyshyn, Oleh. *Divergent Paths in Post-Communist Transformation: Capitalism for All or Capitalism for the Few?* Houndmills UK: Palgrave MacMillan, 2006.
14. Havrylyshyn, Oleh. "Structural Changes in transition 1990-2005: A Comparison of New Member States and Selected NIS Countries". In *Economic Restructuring and Integration in Eastern Europe*, edited by Ruslan Grinberg, Peter Havlik and Oleh Havrylyshyn. Baden-Baden: Nomos Publishers, 2008.
15. Havrylyshyn, Oleh. "Ukraine: greatest Hopes, greatest Disappointment". In *The Great Rebirth. Lessons from the Victory of Capitalism over Communism*, edited by Anders Aslund and Simeon Djankov. Washington. D.C.: The Peterson Institute for International Economics, 2014.
16. Havrylyshyn, Oleh, Olga Burlyuk and Svitlana Kobzar. *A Quarter Century of Transformation in Ukraine: A Comparison with Other Post-Communist Countries Using Quantitative Indicators of Democratization and Market Reforms* (forthcoming, 2015).
17. Hrytsak, Yaroslav. "26 Percent, or How to Overcome History" Kyiv: Poroshenko Fund, 2014 (in Ukrainian: *26 protsent, abo Yak Podalaty Istoriyu*).

18. Kolodko, Grzegorz. *Institutionalism, Policies and Growth*. Warsaw: Center for Transformation, Integration and Globalization Economic Research, 2004.
19. Kornai, Janos. "Transformational Recession: The Main Causes," *Journal of Comparative Economics* Vol. 19 (1994): pp. 39-50.
20. Kuzio, Taras and Andrew Wilson. *Ukraine Perestroika to Independence*. London: Macmillan Press, 1994.
21. Stiglitz, Joseph, E. *Whither Reform? Ten Years of Transition*. The World Bank Economic Review, 1999.

The list of previous PBR–CASE / BRE Bank–CASE and mBank–CASE Seminar Proceedings

Lista Zeszytów PBR–CASE / BRE Bank–CASE i mBank–CASE

Previous editions are available at <http://www.case-research.eu/en/publications/list?series=48>

Poprzednie edycje dostępne pod adresem <http://www.case-research.eu/pl/publications/list?series=48>

1. Absorpcja kredytów i pomocy zagranicznej w Polsce w latach 1989–1992
2. Absorpcja zagranicznych kredytów inwestycyjnych w Polsce z perspektywy pożyczkodawców i pożyczkobiorców
3. Rozliczenia dewizowe z Rosją i innymi republikami b. ZSRR. Stan obecny i perspektywy
4. Rynkowe mechanizmy racjonalizacji użytkowania energii
5. Restrukturyzacja finansowa polskich przedsiębiorstw i banków
6. Sposoby finansowania inwestycji w telekomunikacji
7. Informacje o bankach. Możliwości zastosowania ratingu
8. Gospodarka Polski w latach 1990–92. Pomiary a rzeczywistość
9. Restrukturyzacja finansowa przedsiębiorstw i banków
10. Wycena ryzyka finansowego
11. Majątek trwały jako zabezpieczenie kredytowe
12. Polska droga restrukturyzacji złych kredytów
13. Prywatyzacja sektora bankowego w Polsce — stan obecny i perspektywy
14. Etyka biznesu
15. Perspektywy bankowości inwestycyjnej w Polsce
16. Restrukturyzacja finansowa przedsiębiorstw i portfeli trudnych kredytów banków komercyjnych (podsumowanie skutków ustawy o restrukturyzacji)
17. Fundusze inwestycyjne jako instrument kreowania rynku finansowego w Polsce
18. Dług publiczny
19. Papiery wartościowe i derywaty. Procesy sekurytyzacji
20. Obrót wierzytelnościami
21. Rynek finansowy i kapitałowy w Polsce a regulacje Unii Europejskiej
22. Nadzór właścicielski i nadzór bankowy
23. Sanacja banków
24. Banki zagraniczne w Polsce a konkurencja w sektorze finansowym
25. Finansowanie projektów ekologicznych

26. Instrumenty dłużne na polskim rynku
27. Obligacje gmin
28. Sposoby zabezpieczania się przed ryzykiem niewypłacalności kontrahentów. Wydanie specjalne: Jak dokończyć prywatyzację banków w Polsce
29. Jak rozwiązać problem finansowania budownictwa mieszkaniowego
30. Scenariusze rozwoju sektora bankowego w Polsce
31. Mieszkalnictwo jako problem lokalny
32. Doświadczenia w restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstw w krajach Europy Środkowej
33. (nie ukazała się / was not published)
34. Rynek inwestycji energooszczędnych
35. Globalizacja rynków finansowych
36. Kryzysy na rynkach finansowych — skutki dla gospodarki polskiej
37. Przygotowanie polskiego systemu bankowego do liberalizacji rynków kapitałowych
38. Docelowy model bankowości spółdzielczej
39. Czy komercyjna instytucja finansowa może skutecznie realizować politykę gospodarczą państwa?
40. Perspektywy gospodarki światowej i polskiej po kryzysie rosyjskim
41. Jaka reforma podatkowa jest potrzebna dla szybkiego wzrostu gospodarczego?
42. Fundusze inwestycyjne na polskim rynku — znaczenie i tendencje rozwoju
43. Strategia walki z korupcją — teoria i praktyka
44. Kiedy koniec złotego?
45. Fuzje i przejęcia bankowe
46. Budżet 2000
47. Perspektywy gospodarki rosyjskiej po kryzysie i wyborach
48. Znaczenie kapitału zagranicznego dla polskiej gospodarki
49. Pierwszy rok sfery euro — doświadczenia i perspektywy
50. Finansowanie dużych przedsięwzięć o strategicznym znaczeniu dla polskiej gospodarki
51. Finansowanie budownictwa mieszkaniowego
52. Rozwój i restrukturyzacja sektora bankowego w Polsce — doświadczenia 11 lat
53. Dlaczego Niemcy boją się rozszerzenia strefy euro?
54. Doświadczenia i perspektywy rozwoju sektora finansowego w Europie Środkowo-Wschodniej
55. Portugalskie doświadczenia w restrukturyzacji i prywatyzacji banków
56. Czy warto liczyć inflację bazową?
57. Nowy system emerytalny w Polsce — wpływ na krótko- i długoterminowe perspektywy gospodarki i rynków finansowych

58. Wpływ światowej recesji na polską gospodarkę
59. Strategia bezpośrednich celów inflacyjnych w Ameryce Łacińskiej
59. (a) Reformy gospodarcze w Ameryce Łacińskiej
60. (nie ukazała się / was not published)
61. Stan sektora bankowego w gospodarkach wschodzących — znaczenie prywatyzacji
62. Rola inwestycji zagranicznych w gospodarce
63. Rola sektora nieruchomości w wydajnej realokacji zasobów przestrzennych
64. Przyszłość warszawskiej Giełdy Papierów Wartościowych
65. Stan finansów publicznych w Polsce — konieczność reformy
66. Polska w Unii Europejskiej. Jaki wzrost gospodarczy?
67. Wpływ sytuacji gospodarczej Niemiec na polską gospodarkę
68. Konkurencyjność reform podatkowych — Polska na tle innych krajów
69. Konsekwencje przystąpienia Chin do WTO dla krajów sąsiednich
70. Koszty spowolnienia prywatyzacji w Polsce
71. Polski sektor bankowy po wejściu Polski do Unii Europejskiej
72. Reforma procesu stanowienia prawa
73. Elastyczny rynek pracy w Polsce. Jak sprostać temu wyzwaniu?
74. Problem inwestycji zagranicznych w funduszu emerytalnym
75. Funkcjonowanie Unii Gospodarczej i Walutowej
76. Konkurencyjność sektora bankowego po wejściu Polski do Unii Europejskiej
77. Zmiany w systemie polityki monetarnej na drodze do euro
78. Elastyczność krajowego sektora bankowego w finansowaniu MSP
79. Czy sektor bankowy w Polsce jest innowacyjny?
80. Integracja europejskiego rynku finansowego — Zmiana roli banków krajowych
81. Absorpcja funduszy strukturalnych
82. Sekurytyzacja aktywów bankowych
83. Jakie reformy są potrzebne Polsce?
84. Obligacje komunalne w Polsce
85. Perspektywy wejścia Polski do strefy euro
86. Ryzyko inwestycyjne Polski
87. Elastyczność i sprawność rynku pracy
88. Bułgaria i Rumunia w Unii Europejskiej – Szansa czy konkurencja dla Polski?
89. Przedsiębiorstwa sektora prywatnego i publicznego w Polsce (1999–2005)

90. SEPA — bankowa rewolucja
91. Energetyka — polityka — ekonomia
92. Ryzyko rynku nieruchomości
93. Wyzwania dla wzrostu gospodarczego Chin
94. Reforma finansów publicznych w Polsce
95. Inflacja — czy mamy nowy problem?
96. Zaburzenia na światowych rynkach a sektor finansowy w Polsce
97. Stan finansów ochrony zdrowia
98. NUK — Nowa Umowa Kapitałowa
99. Rozwój bankowości transgranicznej a konkurencyjność sektora bankowego w Polsce
100. Kryzys finansowy i przyszłość systemu finansowego
101. Działalność antykryzysowa banków centralnych
102. Jak z powodzeniem wejść do strefy euro
103. Integracja rynku finansowego po pięciu latach członkostwa Polski w Unii Europejskiej
104. Nowe wyzwania w zarządzaniu bankami w czasie kryzysu
105. Credit crunch w Polsce?
106. System emerytalny. Finanse publiczne. Długookresowe cele społeczne
107. Finanse publiczne w krajach UE. Jak posprzątać po kryzysie (cz. 1)
108. Finanse publiczne w krajach UE. Jak posprzątać po kryzysie (cz. 2)
109. Kryzys finansowy — Zmiany w regulacji i nadzorze nad bankami
110. Kryzys fiskalny w Europie — Strategie wyjścia
111. Banki centralne w zarządzaniu kryzysem finansowym — Strategie wyjścia
112. Gospodarka niskoemisyjna — czy potrzebny jest Plan Marshalla?
113. Reformy emerytalne w Polsce i na świecie widziane z Paryża
114. Dostosowanie fiskalne w Polsce w świetle konstytucyjnych i ustawowych progów ostrożnościowych
115. Strefa euro — kryzys i drogi wyjścia
116. Zróżnicowanie polityki fiskalnej w trakcie kryzysu lat 2007–2009 i po kryzysie
117. Perspektywy polskiej gospodarki w latach 2012–2013
118. Problemy fiskalne w czasach malejącego popytu i obaw o wysokość długu publicznego
119. Kondycja banków w Europie i Polsce. Czy problemy finansowe inwestorów strategicznych wpłyną na zaostrzenie polityki kredytowej w spółkach–córkach w Polsce
120. Zmiany regulacji a rozwój sektora bankowego
121. Scenariusze energetyczne dla Polski

122. Dlaczego nie wolno dopuścić do rozpadu strefy euro
123. Unia bankowa — skutki dla UE, strefy euro i dla Polski
124. Procedura restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banku— doświadczenia światowe, rozwiązania dla UE i dla Polski
125. Ład korporacyjny w bankach po kryzysie
126. Sektor bankowy w Europie. Co zmienił kryzys?
127. Austerity Revisited, czyli ponownie o zacieśnieniu fiskalnym
128. Polityczne korzenie kryzysów bankowych i ograniczonej akcji kredytowej
129. Długofalowe skutki polityki niskich stóp i poluzowania polityki pieniężnej
130. Kryzysy finansowe w ujęciu historycznym i co z nich dla nas wynika / Lessons learned for monetary policy from the recent crisis
131. Skutki niekonwencjonalnej polityki pieniężnej: czego banki centralne nie uwzględniają w swoich modelach? / The effects of unconventional monetary policy: what do central banks not include in their models?
132. Czy w Europie jest za dużo banków? / Is Europe Overbanked?
133. Polska transformacja ustrojowa w perspektywie porównawczej / The Polish Transition in a Comparative Perspective
134. Jak kształtowała się konkurencja w sektorze bankowym w Polsce i w Europie przed kryzysem i w okresie kryzysu / Competition in the Polish and European Banking Sectors Prior to and During the Crisis
135. Ćwierć wieku ukraińskich reform: za mało, za późno i zbyt wolno / A quarter century of economic reforms in Ukraine: too late, too slow, too little